

Pamp.
G.k. lit.
Hist.
A

Frank

DE POETIS SCAENICIS GRAECIS
HYMNORUM SACRORUM IMITATORIBUS

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM JAN 25 1902

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORUM-GISSENSIUM ORDINE

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

FRIDERICUS ADAMI
VORMATIENSIS

LIPSIAE

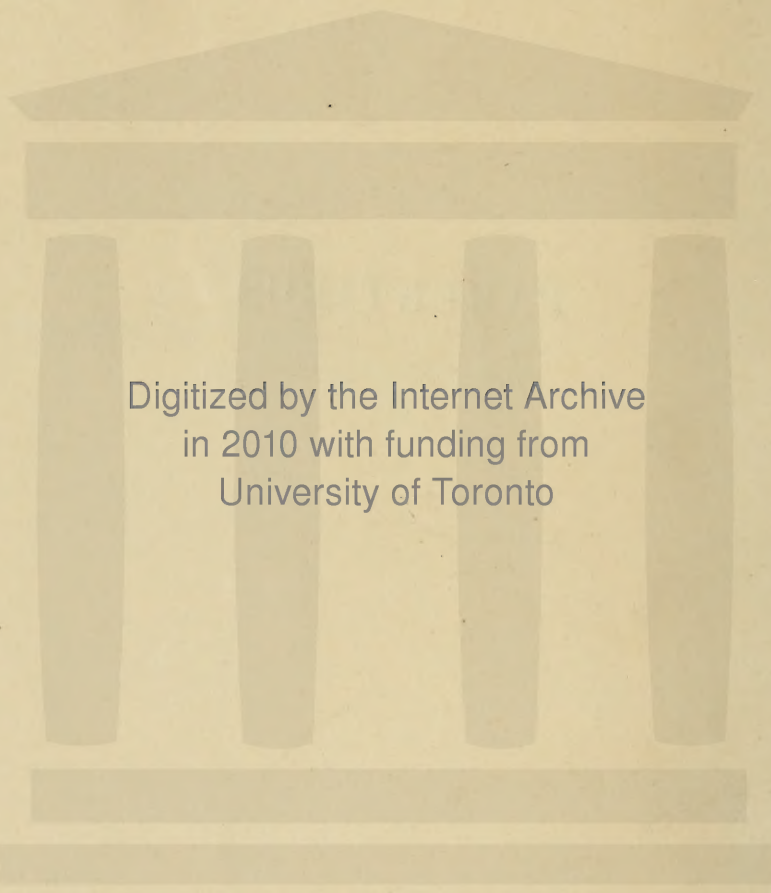
TYPIS B. G. TEUBNERI

MCM

Paginarum numeri iidem sunt supplementi vicesimi sexti
annalium philologorum

PARENTIBUS

S

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Ut dei pie sancteque colerentur, ne quid neglegeretur diuini iuris aut uiolaretur, ut sollemniter peragerentur ritus et publici et priuati, haec omnibus temporibus hominibus antiquis et Romanis et Graecis summa cura fuit. inter ea autem quae diligenter paranda riteque erant adhibenda carmina quibus deorum laudes celebrabantur, hymni sacri, non infimum obtinebant locum. neque desunt huius moris documenta, immo non pauca exstant ita ut fere nullius aetatis non tradantur hymni siue chartis mandati siue lapidibus insculpti.

Nihil tamen ex quinti a. Chr. n. saeculi carminibus sacris relictum est, quibus temporibus cum alia tum illud carminum genus quo deorum laudes efferuntur maxime floruisse certum manifestumque est. nisi fragmenta pauca et exigua illius carminis quod in Aesculapii honores Sophocles confecit, nisi nomina poetarum eaque non ita pauca nihil accepimus ita ut hanc carminum speciem quaerentibus fere omnis sublata esse uideatur occasio recte ut illa tempora inquirantur deque iis sententia proferatur satis firmata. itane uero? quid? quod illa carmina non ipsa quidem exstare, eorum tamen imaginem quasi repercussam recipi posse et retegere reconditam canticis quibusdam poetarum tragicorum et comicorum illius aetatis iam saepius a uiris doctis intellectum monitumque est? inde nuper receptae sunt caeremoniae quaedam initiandi ritusque quibus sectae illae Orphicae utebantur Aristophanis nub. uersibus 250 sqq. accurate dilucideque a Dieterichio explicatis.¹⁾ inde etiam uestigia hymnorum sacrorum detegenda esse cum alii tum ille illo loco quin iterum moneret non praetermisit.

Itaque hac quam prolaturus sum disputatiuncula quae mihi inquirenda proposuerim paucis ut exponam, priore quidem in capitulo in iis qui exstant hymnis omnibus et integris et quorum reliquiae tantum traduntur opera et studium ponentur ut quaecumque carminum sacrorum sermonis et usus propria uidentur in uerbis eligendis disponendis exprimendis nec non formulae sollemnes et legitimae quam diligentissime colligantur certoque ordine disponantur.

His autem rebus satis constitutis iam uidemus quibus legibus et rationibus illa conscribi atque conformari soleant; altero uero in capi-

---

1) in mus. Rhen. uol. XLVIII p. 375 sqq.

tulo ad ea progrediemur inquirenda carmina quibus illos quos eruimus hymnorum sermonis usus ac consuetudines imitando reddantur. nec uero tanta nunc molimur ut de omnibus agamus canticis in quibus hymnorum sacrorum uestigia certa manifestaue occurrunt, sed in iis solum elaborabimus in quibus componendis hymnos in Dionysum sollemniter cantatos exemplar fuisse apparebit.

Quae si exsecuti sumus, ultimo in capitulo nonnulla spero colligi posse atque comprehendere quae hymnorum sacrorum quales quinto saeculo in Dionysum recitabantur propria habenda sunt ac quasi fundamenta subiciuntur illorum tamquam imaginis satis clare et perspicue depingendae.¹⁾

Sed opus esse uidetur priusquam rem ipsam aggrediamur, pluribus disserere de fontibus in quibus exhauriendis id quod dixi consilium secuti in priore capitulo uersabimur.

Atque princeps inter eos locus quin hymnis Ὀρφέως qui inscribuntur tribuendus esset dubium esse non poterat. horum enim de origine atque indole longe in aliam sententiam uiri docti perducti sunt atque in quam Lobeckius primus fere qui in iis accuratius explicandis operam consumpsit in libro illo Aglaophamus qui inscribitur praeclarissimo iudicauit.²⁾ Petersenius³⁾ enim et Schoellius⁴⁾ postquam in illis quaestionibus pertractandis uersati sunt, ueri simillimum esse putabant hanc quam habemus precationum collectionem in usu habitam fuisse religioso a sodalibus quibusdam Orphicis. quam opinionem Dieterichius⁵⁾ non comprobauit solum sed etiam nouis certisque argumentis allatis confirmauit demonstrando hymnos illos certo quodam ordine dispositos esse atque ita a certi thiasi Bacchici Orphici sodalibus adhibitos in Aegypto prope Alexandriam.⁶⁾ de tempore uero ita diiudicandum esse uidetur ut eos hanc in for-

1) qua in re metrorum nullam habitam esse rationem ne quis aegre ferat: fieri posse ut his satis accurate et perspicue adhibitis rationes inter carmina antiquiora et recentiora intercedentes auerentur atque illustrarentur, multum aberat ut neglegerem. tamen nunc ea non respexi et difficultatibus retentis maioribus quam ut eas adiret etiam magis uersatus siquis in talibus quaestionibus est, et quod hac quoque sola uia qua ingredi uiribus par esse mihi uidebatur, ad certum quandam finem atque iudicium firmum perueniri posse sperabam.

2) cuius uerba haec sunt p. 395: . . . *haec mihi sententia est, has precationum formulas quicumque composuerit nulli certo aut sacrorum aut hominum generi destinasse sed omnibus, qui deorum aliquem propitiaturi essent, quasi uerbis praecire uoluisse, non quo crederet, quenquam his usurum sed animi causa et ut ostenderet, quid Orpheus, si uolisset optimam precandi rationem tradere, praecepturus fuisset.*

3) in Philolog. uol. XXVII (1879) p. 385 sqq.

4) *De commun. et coll. quib. Graec.* [sat. philol. H. Sauppio oblata Berol. 1879] p. 14 sqq.

5) *De hymnis Orphicis* 1891 p. 1—25.

6) a qua sententia dissentiri Stengelium *Griechische Cultusaltertümer* 1898 p. 74 adnot. 15 idque nullis argumentis allatis non ignoro.

mam quam tenemus redactos esse uel collectos tertio fere saeculo p. Chr. n.¹⁾ putemus, singula tamen carmina eorumque primordia inde a saeculo fere secundo usque ad primum a. Chr. n. orta esse cum Dieterichio l. l. p. 25 ponamus. quin etiam antiquissimorum temporum sententias legitimas atque formulas rituales sollemnesque illis hymnis summa cum constantia conseruatas esse compluribus locis Dieterichius certum effecit.²⁾ itaque in his perquirendis uel maxime mihi erit opera nauanda, inde potissimum petendae quas quaero formulae legitimae linguaeque sacrae propria.

Deinde non minoris momenti se offerunt hymni Delphis nuper reperti in Dionysum et Apollinem. qui per se ipsi et inscriptionibus una cum iis inuentis quin in usum religiosum confecti sint ita ut diebus illis festis Delphicis sollemniter canerentur a deorum cultoribus nulla in dubitatione uersantur. publici iuris eos fecit Henricus Weil³⁾ primosque in *Bull.* uol. XVII ab eo editos iterum recensuit Crusius⁴⁾ eorumque de numeris sermone tempore atque origine summa cum cura atque diligentia disputauit. ac sane in singulis rebus exponendis narrandisque non uerba modo singularia sed etiam totae locutiones antiquiorum poetarum adhibitae sunt inprimis tragicorum.⁵⁾ quorum quidem operibus illa poetici usus sermonisque propria facta erant. tamen de legibus quibus confici atque instrui deque rebus et sententiis quibus in referendis carmina sacra uersari solita sunt uel optime edocemur his hymnis Delphicis rite confectis riteque adhibitis.

Eiusdem autem generis sunt Isylli carmen in Aesculapium Epidauri repertum⁶⁾ et reliquiae hymnorum in eundem deum et Athenis et in Aegypto inuentae quibus quoniam in eandem fere omnes compositos fuisse speciem atque formam apparet⁷⁾, summa cum perse-

1) cf. Rohdeum *Psyche* ² II p. 399 adnot. 1.

2) cf. inprimis l. l. p. 10 sq.

3) *Bullet. de corresp. hellén.* uol. XVII p. 561 sqq. uol. XVIII p. 345 sqq. uol. XIX p. 393 sqq.

4) *Die delphischen Hymnen* 1894 (in *Philol.* uol. LIII suppl.) quam quidem laudabimus editionem.

5) cf. quae Crusius l. l. p. 25 de Aeschyli Eumenidum uu. 1 sqq. ab Aristonoo primi illius hymni auctore expressis composuit. cf. etiam Deubnerum *De incubatione* p. 55. iis tamen quae hic in capite III *De carmine Delphico Euripideo* p. 53 sq. composuit de Iphig. Taur. uersibus 1234 sqq. et de hymnis illis Delphicis inter se congruentibus nescio an magis Euripidem communem illorum fontem illustrasse uideatur quam formulas illas dicendi quibus congruunt legitimas et priorum quoque temporum uel omnium demonstrasse. quod quidem fieri posse mihi quoque persuasum est, sed non Delphici solum uerum etiam ceteri qui exstant hymni et Orphici et alii adhibendi erunt.

6) in hoc pertractando Wilamowitzius operam nauauit *Philol. Unters.* IX.

7) cf. Ziebarthium *De nouo paeano in honorem Aesculapii facto* [*in comment. philolog. Monacens.* 1891 p. 1 sqq.]

uerentia formulas legitimas sermonisque sollemnis proprietates conseruatas esse conicere licet.

In his igitur hymnis sacris diligenter inuestigandis primum ac praecipue elaborabimus. sed quas inde carminum sacrorum notas collegimus certas atque claras, eae aliis quibusdam adiuuantur et augentur ex aliorum hymnis qui traduntur petitis. neque enim Callimachi Alexandrini neque Homerici qui dicuntur hymni nihil contribuere existimandi sunt ad illas quas quaerimus notas cognoscendas atque illustrandas. nam etsi facile conceditur poetam illum Alexandrinum in carminibus quae sunt in Iouem Apollinem Dianam Delum insulam Cererem Mineruam conformandis non parum suo indulsisse ingenio, tamen quoniam hymnos componendos sibi proposuerat — neque dubitari potest quin in usum certum religiosum conscripserit —, carmina rite adhibita adeo certe ei exprimenda erant ut eorum proprietates formulasque legitimas et rituales quam accuratissime retineret et redderet. quodsi igitur nonnulla inueniuntur quae cum iis quae explanaturi sumus linguae sacrae propriis consentiunt, ne haec quidem neglegenda putauit, sed hos quoque locos cum ceteris coniunxi non tam ut demonstrarent quam ut confirmarent et illustrarent. simili autem modo hymni quoque Homerici aduocandi sunt. nam ipsa ratione atque aetate licet alium longe alia prooemia potius quam hymnos illos habendos esse constat. tamen eorum quoque auctores non paucis in rebus carminum sacrorum uestigia institerunt eorumque proprietatibus notisque legitimis carmina sua accomodauerunt. sed etiam poetarum lyricorum carmina quaedam quibus in componendis cum hymnis rite cantatos exemplar fuisse in aperto sit, hic illic comparata non nihil praebent utilitatis. nec uero posteriorum temporum hymnos qui exstant Mesomedis Procli Neoplatonici neglexi neque orationes quasdam Aristidis rhetoris aliorumque neque ceteros cuiuscumque traduntur hymnos Graecos et Latinos. namque etsi de multis eorum num in usum religiosum conditi sint suo iure dubitatur, omnibus tamen formam formulasque hymnorum rite adhibitorum imitando expressas esse nemo fere non uidet.¹⁾ neque omittendos putauit locos quoscumque apud alios auctores et poetas et soluta oratione qui utebantur ad consuetudinem quandam linguae sacrae spectare aut formulas legitimas exhibere ueri simile erat.

Sed est etiam aliud quoddam fontium genus quod etsi ultimo loco commemoratur, non tamen ultimum habetur. posterioribus enim litterarum Graecarum temporibus cum eloquentiae studium longe plurimi aestimaretur, cum diebus festis summa pompa institutis non iam poetarum carminibus deorum laudes celebrarentur, sed oratores suo induti ornatu et habitu declamationibus numeris et coloribus poeticis

1) ita de Aelii Aristidis orationum natura atque indole quam optime conferuntur quae ipse dicit orat. XLIII in Iouem (ed. Keil uol. II) 2: . . ὑπὸ χνούμενος ὕμνον ἐρεῖν Διός, καὶ τοῦτο ἄνευ μέτρου.

instructis deos sancte colerent, inter cetera disciplinarum rhetoricarum arma et subsidia illa quoque docenda erant quibus eos instrui opus erat quorum causa de deis ornate laudandis agebatur. cuius generis praecepta quae cum aliorum tum Menandri saeculi tertii uel quarti p. Chr. n.¹⁾ memoriae traduntur quoniam magna pars ex hymnis sacris illorum et priorum temporum deducta atque petita est, nonnullis locis perbene afferuntur, ut ea quae ipsi statuimus ueterum adnotationibus comprobentur confirmentur illustrentur.

Iam uero ne longius hac praefandi occasione abuti uideamur, accedamus ad res ipsas.

Caput I.

Ac primum quidem de carminum sacrorum exordiis uideamus, quomodo orationem ad deum cuius laudes celebrandae sunt traducere atque conuertere soleant. cuius rei efficiendae duplicem esse statuimus formam. aut a musis petitur siue ut ipsae deum canant siue ut poetam cantaturum adiuuent, aut ipse ille deus in quem carmen dicitur ut benigne uel audiat uel appropinquet siue nomine appellatur siue formulis aduocatur inuocandi legitimis.

Musae appellantur.

ἴτ' ἐπὶ²⁾ τηλέσκοπον ταάν[δ]ε
 Πα[ρνασσιάν ὄφρυων] δικόρυφον κλειειτύν, ὕμνων κ[ατάρ]χ[ετε
 δ' ἐμῶν], Πιερίδες . . . μέλπετε δὲ Πύθειον[χρυ]σεοχαίταν . . .
 hymn. Delph. Bull. XVIII u. 2 sqq. ἴτ' ἐπὶ τηλέσκοπον ταάν[δε Παρ-
 νασσίαν δικόρυφον . . . ὦ φίλαι Πιερίδες . . . μέλπετε δὲ Πύθειον
 ἄ[νακτα . . . h. Delph. Cr(usius) p. 71 u. 1 sq. Ἐλ]ικωνίδ[εσ Ἐπόλ-
 λωνα] τὸν εὐλύραν [ὄσ . . . deest μέλπετε uel tale quid. h. Delph. Cr.
 p. 83 fr. 8. in hymnis Homericis plerumque ita fit exordium: h. Hom.
 III u. 1. Ἐρμῆν ὕμνει, Μοῦσα. IX 1 Ἄρτεμιν ὕμνει, Μοῦσα. XIV 1 sq.
 Μητέρα μοι πάντων τε θεῶν . . . ὕμνει, Μοῦσα λίγεια. XVII 1 Κά-
 στορα καὶ Πολυδεύκε ἄείσειο, Μοῦσα λίγεια. XXXI 1 Ἥλιον ὕμνει
 αὐτε Διὸς τέκος ἄρχεο Μοῦσα. XXXII 1 Μῆνην . . . ἔσπετε Μοῦσαι.
 XXXIII 1 Ἄμφι Διὸς κούρου . . . ἔσπετε Μοῦσαι. ita apud Hesiodum
 legitur Op. u. 2 δεῦτε Δί' ἐννέπετε, σφέτερον πατέρ' ὕμνειομαι.
 apud Aleman. fr. 1 in Iouem Lycaeum: μῶς' ἄγε, μῶσα λίγεια πο-
 λυμμελὲς αἰὲν ἄειδε, μέλος νεοχμὸν ἄρχε. eandem formam sequi-
 tur Plato Phaidr. p. 237 A: ἄγετε δὴ, ὦ Μοῦσαι . . . ζῦμ μοι λά-

1) de scriptis Menandri nomine traditis Bursianus *Abhandlg. d. bair. Acad. d. Wiss.* uol. XVI (1881) part. III p. 1 sqq. egit. priorem eorum partem quarti esse saeculi p. Chr. n. censet, alteram, cuius orationem XVI quae est in Apollinem Smyntheum saepius adibimus saeculo tertio adscripsit.

2) ετ' ἐπὶ Weilius.

βεσθε τοῦ μύθου· eadem usus consuetudine Mesomedes ceteris hymnum praemisit εἰς Μοῦσαν: ἄειδε Μοῦσα μοὶ φίλη· μολπῆς δ' ἔμῃς κατάρχου . . non musas solum sed etiam alios deos simili modo inuocat Iulianus orat. IV εἰς τὸν βασιλέα ἥλιον p. 132 A sqq.: ἄλλ' ἔμοιγε τούτου παρασταίη βοηθὸς ὃ τε λόγιος Ἑρμῆς ζῆν ταῖς Μοῦσαις . . ὅτε Μουσηγέτης Ἀπόλλων . . .

Ad ipsum deum uerba mittuntur.

Atque inuocandi quidem uerba haec adhibentur: αἰδεῖν: h. Orph. III u. 1¹⁾ Νύκτα αἰείσομαι. h. Hom. VI u. 1 Ἀφροδίτην ἄσομαι. h. Hom. X u. 1 Κυπρογενῆ . . αἰείσομαι. XII u. 1 Ἥρην αἰίδω. XVIII u. 1 Ἑρμῆν αἰίδω. XXIII u. 1 Ζῆνα . . αἰείσομαι. XXVII u. 1 Ἄρτεμιν . . αἰίδω XXX u. 1 Γαῖαν . . αἰείσομαι al. Terpand. fr. 2 . . αἰδέτω φρήν. Alem. fr. 2 αἰείσομαι. fr. 59. cf. Horat. Od. I 10 u. 5 *Te canam.*²⁾ hymn. Isylli apud Wilamowitzium (*Phil. Unters. IX*) p. 13 u. 1 Ἰεπαιᾶνα θεὸν αἰείσατε λαοὶ. hymnorum in eundem deum Aescularium apud Ziebarth(ium *comment. phil. Monacens.* p. 1 et p. 7) u. 1 Παιᾶνα κλυτόμητιν αἰείσατε κούροι. his locis quod λαοὶ ipsi uel κούροι ut deum canant admonentur, comparentur quae in scholio ad Arist. Ran. u. 479 leguntur: ἐν τοῖς Ληναϊκοῖς ἀγῶσι τοῦ Διονύσου ὁ δαδούχος κατέχων λαμπάδα λέγει· καλεῖτε θεὸν. καὶ οἱ ὑπακούοντες βοῶσι· Σεμελήϊ Ἰακχε πλουτοδότα. cf. et Catull. carm. XXXIII u. 4 *Dianam . . canamus.* καλεῖν: καλῶ h. Orph. VI u. 1. XI 1. XXII 1. XXXIII 1. XLII 1. XLIV 11. L 10. LIII 1. LXIV 1. LXXI 1. LXXIV 1. LXXVII 1. LXXIX 1. LXXXIII 1. Sapphus carm I³⁾ u. 16 κάλημι. Himer. orat XIV qua Alcaei

1) quem hymnum Lobeckius Aglaophami p. 405 adnot. p. spurium habuit, nam exordium αἰείσομαι cantori convenit, non precatori neque usurpatur in aliis. quam sententiam aliis adiectis argumentis comprobare frustra studuit Kernius Hermae uol. XXIV p. 498. neque in uocabulo illo offendimus ceteris perspectis locis et quam optime conuenit hymnus ille qui est in Noctem theogoniae Orphicae quam in hymnorum libro subesse Dieterichius *de hym. Orph.* p. 16 sqq. exposuit.

2) cf. Porphyriionis adnotationem: *hymnus in Mercurium ab Alcaeo lyrico poeta.*

3) hoc praeclaro carmine quam uere poetris carminum sacrorum idque magicorum reddiderit imaginem et sonum, ut ex totius carminis tenore ita luculentissime apparet ex formula quadam legitima quae inest uersibus 21 sqq. καὶ γὰρ αἱ φεύγει ταχέως διώξει

αἱ δὲ μὴ φίλει ταχέως φιλήσει

animaduertendum enim ταχέως aduerbium eodem uersus loco bis repetitum, quam formulam obsecrandi legitimam in carminibus quae defixionibus illis plumbeis inscripta sunt, frequentissime occurrere notum est. cf. tabellae a Ricardo Wuensch *C. J. A. append.* praef. p. 17 editae (= *Collections du Musée Alaoni I* (1890) p. 101sq.) u. 23 ἤδη ταχύ. u. 47 ἤδη ἤδη ταχύ ταχύ. *ibid. C. J. L. VIII suppl. n. 12511 u. 31 ἤδη ἤδη ταχύ ταχύ.* praef. p. 25, *C. J. L. VIII suppl. n. 12505 u. 4 sq. ut eam celerius abducas.* praef. p. 27. 28, De Rossi: *Bull. dell' Inst.* 1880 p. 6 u. 20 *tacs. tacs.* alias. cf. praeterea Dieterichium *Papyr. mag. mus. Lugdun. Bat.* (in *Jahrb. f. kl. Phil.* suppl. XVI) p. 768 adnot. 6. Wesselyum *Neue*

hymnum in Apollinem descripsit, 10: Δελφοὶ ἐκάλουν τὸν θεόν. ἀγκαλέω h. Orph. XVIII u. 19. ἐκπροκαλοῦμαι h. Orph. VII u. 1. de uerbo ipso eiusque compositis cf. Wenigerum *Das Kollegium der sechzehn Frauen und der Dionysosdienst in Elis* 1883 p. 5 sq. κικλήσκειν: κικλήσκω h. Orph. XX 1, XXIV 9, XXV 1, XXX 1, XXXIX 1, XLIV 1, XLVI 1, XLVII 1, XLIX 1, LII 1, LVIII 1, LXX 11, LXXIII 1, LXXV 3, LXXXVI 1. κλήζω h. Orph. I 1, LXI 1, LXVI 10. h. Delph. Cr. p. 33 u. 12. Castorion. fr. 2. Phrynich. fr. 1. cf. Lamprocl. fr. 1. κελαδέχομαι: h. Delph. Cr. p. 33 u. 4. Terpancl. fr. 5 u. 2 μέλπω h. Orph. LXII 1. Lasi fr. 1. Macedon fr. 1. cf. Mesomed. h. I u. 2. μολπῆς δ' ἐμῆς κατάρχου. ὕμνεϊν: ὕμνέομεν Callimach. h. III u. 2. ὕμνῶ Procl. h. II u. 1, III u. 1 (bis), V u. 1.

Inuocandi formulae hae fere sunt:

κλῦθι h. Orph. II 1, III 3, VIII 1, IX 1, XVII 1, XXVIII 1, XXXIV 10. XXXVI 1, XLVIII 1, XLIX 4, L 1, LIV 1, LVI 1. LIX 2, LX 1. LXX 1, LXXVII, al. κέκλυθ' h. Delph. Cr. p. 34, 2. κλῦθι Archil. fr. 72, 1. Theogn. u. 1, 4, 13. Cratyl. fr. I 3. Melanipp. fr. VI 1. Hesiod Op. u. 9. haec usitatissima est formula apud Homerum. II. I 37 = 451. V 115. X 284. Od. II 262, III 15, IV 762. al. Pind. Ol. XIV u. 6. Procl. h. I 1, 2. IV. 1. VII 1. ἐλθέ: h. Orph. VII 12. IX 11. XI 4. XII 4. XIV 12. XXIV 1. XL 18. XLIII 10. LXXX 2. al. Sapphus carm. I 5, 25. Mulierum Elearum hymni in Dionysum cantati (P. L. G. Bgk⁴ c. pop. 3) u. 1 ἐλθεῖν. cf. Himerii orat. XIV 10 uerba: (οἱ Δελφοὶ ἐκάλουν) τὸν θεόν ἔξ Ὑπερβορέων ἐλθεῖν. Anacreon. II u. 7. ἔρχεο h. Orph. XXVII 11. συνέρχου h. Orph. LVIII 9. βαῖνε h. Orph. XI 21. XXXV 7. LIII 9. h. Delph. Bull. XIX 23. ἰκοῦ h. Delph. Bull. XIX 3. μόλε h. Orph. XXV 10. XXVII 2. LXII 10. LXVII 3. LXXIV 8. δεῦρο h. Orph. LIV 7. LXXII 1. h. Delph. Bull. XIX 1. δεῦτε Sapph. fr. 60. 65 84: δεῦρο δηῦτε. ὦδε h. Delph. Cr. p. 71 1.

His fere inuocandi formulis praemissis ipsum dei nomen si dicitur, haec animaduertenda est linguae sacrae consuetudo, quod congerendo epitheta atque quam plurima adserendo nomini cognomina proprius carmini datur sonus atque tenor. quem morem hymnis imprimis Orphicis reddi speciosissimeque conseruari notum est. haec uel maxima fuit inter causas Lobeckio Aglaophami p. 400 sq. illorum tenoris grauitate reprehendendi. sunt autem tota carmina quibus nihil continetur nisi epitheta congesta precationis formulis adiectis uelut h. I, IV, V, VIII, IX, X, XXX, XXXI al.

Atque ex hymnis Orphicis quidem longum est afferre quae sane uno obtutu obseruantur. sed ex iis quae Macrobius sat. I 18, 12

griechische Zauberpapyri (in *Denkschr. d. kais. Akad. d. Wiss. Wien* 1893) indic. p. 94 s. u. ταχύ. habes igitur uetustissimum huius dicendi usus exemplum in illo carmine puellae amore inflammatae.

(= fr. Orph. 167 Abel) memoriae tradit huc conferre iuuat uersus 3—5: ὄν (sc. Solem) δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον
 Εὐβουλήα τ' ἄνακτα καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον·
 ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσι ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.

sed etiam in hymnis Delphicis idem deprehenditur tenor: κλυτὰ με-
 γαλόπολις Ἀθήϊς Cr. p. 34, 10. Πύθιον ἄ[νακτα χρυσάορον Φοῖβον
 ib. p. 71, 5. Πύθιον χρυσεοχαίταν ἑκατον εὐλύραν Φοῖβον h. Delph.
 Bull. XVIII 5. ἄνα Δ]ιθύραμβε βάκχ' ε[ῦ]ιε θυρῆ]ρες βραῖτα (?)
 βρόμιε h. Delph. Bull. XIX 1 sqq. neque apud Homerum quidem sola
 deorum nomina uocantur, uero adduntur ἄνα Il. XVI 333 πάτερ
 Il. III 365. VII 179 al. πότνια Il. VI 305. plura deis tribuuntur
 epitheta Il. II 412: Ζεῦ κύδιστε μέγιστε κελαινεφές. VI 305: πότνια
 Ἀθήναια ρύσιπτολι δία θεάων. VII 302: Ζεῦ πάτερ Ἰδηθεν με-
 δέων κύδιστε μέγιστε. al. conferantur Arionis qui traduntur¹⁾ uersus
 illi in Neptunum: ὕψιστε θεῶν πόντιε χρυσοτρίαινα Πόσειδον. Al-
 caei fr. 9 u. 1 sq. Ὠνασσ' Ἀθανάα πολεμαδόκος. Sapph. c. I 1 sq.
 ποικιλόθρον' ἄθανατ' Ἀφροδίτα, παῖ Δίος, δολόπλοκε. Pindar.
 fr. 75 u. 11 sqq. τὸν κισσοθαλέα θεὸν, Βρόμιον ὄν τ' Ἐριβόαν τε
 βροτοὶ καλέομεν. h. Hom. I 140: ἀργυρότοξε ἄναξ ἑκατηβόλ' Ἀπολ-
 λον. III 13 sqq.: πολύτροπον, αἰμυλομήτην, ληϊστήρ', ἐλατήρα βοῶν,
 ἡγήτορ' ὄνειρων, νυκτὸς ὀπωπητήρα, πυληδόκον. XXIII 1 sq. Ζῆνα
 θεῶν τὸν ἄριστον ἀείσομαι ἠδὲ μέγιστον, εὐρύοπα, κρείοντα, τελεσ-
 φόρον. XXVI 1: κισσοκόμην Διόνυσον ἐρίβρομον. XXVII 1—3.
 XXVIII 1—3. al. de hymno uero octauo cf. infra. eiusdem rei habet-
 tur ratio apud Platon. Cratyl. 400 E: ἐν ταῖς εὐχαῖς νόμος ἐστὶν
 ἡμῖν εὐχεσθαι οἷτινες τε καὶ ὀπόθεν χαίρουσιν ὀνομαζόμενοι ταῦτα
 καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καλεῖν.²⁾ ita Callimachus Dianam ab Ioue patre
 petentem facit h. III 6 sq. δός μοι παρθενὴν . . . καὶ πολυωνυ-
 μίην. huc referenda sunt quae Arrianus anab. V 2, 6 de Macedonibus
 narrat Alexandri Magni temporibus qui carminum loco epithetis con-
 gestis Dionysum celebrabant: στεφάνους ἐπ' αὐτοῦ ποιήσασθαι καὶ
 στεφανώσασθαι ὡς εἶχον ἐφρμυνοῦντας τὸν Διόνυσον καὶ τὰς ἐπω-
 νυμίας τοῦ θεοῦ ἀνακαλοῦντας. cuius moris specimen Lobeckius Agl.
 p. 401 affert Ouid. metam. IV 11: *Bacchumque uocant Bromiumque
 Lyaeumque Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem. addi-
 tur his Nyseus indetonsusque Thyoneus et cum Lyaeo genialis consitor
 uiae Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euen et quae prae-
 terea per Graias plurima gentes nomina Liber habes.* hanc sequitur
 consuetudinem Horat. carm. saec. u. 15: *Ilythia . . . siue tu Lucina
 probas uocari seu Genitalis.* Seneca, Hercul. fur. u. 1066—73 in
 Somnum: *Somme malorum requies animi, pars humanae melior uitae . .*

1) apud Aelian. hist. anim. XII 45.

2) quem morem facete imitatum esse Platonem Euthyd. 288 B et
 Phileb. 63 B Schanzius adnotat: *commentat. Platon. (in Festgr. d. 26. Ph. V.
 in Würzburg 1868) p. 109.*

ueris miscens falsa, futuri certus et pessimus motor, pax errorum, portus uitae, lucis requies noctisque comae. conferantur praeterea quae Seruius ad Aen. II 351 tradidit: *Pontifices ita precabantur: Iuppiter optime maxime siue quo alio nomine te appellari uolueris.*¹⁾ cf. eund. ad IV 577. neque diuersae rationis sunt Iuliani uerba or. IV p. 132 C: οὗτος (ὁ ἥλιος) τοίνυν, εἴτε τὸ ἐπέκεινα τοῦ νοῦ καλεῖν αὐτὸν θέμις εἴτε ιδέα τῶν ὄντων... εἴτε ἐν... εἴτε... τὰγαθόν. eundem sequitur morem Menander cum in exordio hymni in Apollinem conficiendi haec dicenda proponat (Rhet. Gr. ed. Spengel III p. 348 l. 11 sq.): ὦ Σμίνθιε Ἄπολλον, τίνα σε χρὴ προσειπεῖν; πότερον ἥλιον... ἢ νοῦν... ἢ πότερον... δημιουργόν ἢ πότερον... δύναμιν. uel optime uero hanc consuetudinem illustrant hymni anonymi in Dionysum et Apollinem apud Abelii Orph. p. 284, 285 nihil continentis nisi epitheta uersibus uiginti sex distributa litterarum ordine respecto. unde intelligitur ueritatis fidem minime neglexisse Ioannem Lydum cum dicat de mens. (ed. Wünsch) p. 118 l. 16 sqq. ἐν δὲ τοῖς ὕμνοις ἐγγὺς τριακοσίοις ὀνόμασιν εὐρίσκομεν καλουμένην τὴν Ἄφροδίτην.

Ex his quos mihi satis multos attulisse uideor locis iam apparet communem esse illam epitheta congerendi consuetudinem uel omnibus omnium temporum carminibus sacris²⁾ neque eam Orphicorum propriam putare licet. quam in sententiam ipse se Lobeckius conuertit eosque oppugnavit qui, *ubicumque ab ignoto alioqui poeta deorum epitheta spissius constipantur, continuo Orphicum quiddam olfaciunt.*³⁾ neque praetermisit quin alios aliorum temporum hymnos eiusdem speciei et formae comparandos colligeret, quorum nonnullos suo loco recepimus. quae cum ita sint, et hoc quidem intellegitur nullam esse iustam causam cur hymnum qui est inter Homericos octauus in Martem eo quod hanc de qua agimus consuetudinem inter ceteros maxime ostendit, inter Orphicos enumerandum esse putemus. quod ut Ruhn-

1) quam imprecationem indigitamentis quae uocantur tribuendam esse Agahdus censet: *Quaestion. Varron.* (in *Jahrb. f. kl. Phil.* suppl. 1898) p. 132.

2) qua in re posita est uis uersuum Arist. Plut. 1164 iocose dictorum: ὡς ἀγαθὸν ἔστ' ἐπωνυμίας πολλὰς ἔχειν. neque ueteres grammatici praetermiserunt quin his in epithetis deorum diligenter colligendis pertractandis explicandis studium collocarent. ita Georgius Wentzel ἐπικλήσεις θεῶν communem illum fontem quem Diogenianus Athenaeus Clemens scholia Lycophronis Pausanias exscripsissent, syllogam fuisse docuit ἐπικλήσεων primo a. Chr. saeculo confectam (cf. VII p. 43) et hoc modo constitutam (VII p. 1): *agebatur... enchiridiorum mythographorum more de deorum epithetis ita, ut dii et ἐπικλήσεις nescio quo ordine collocatae enumerarentur, loci nominarentur quibus colerentur, deinde quid ἐπικλήσεις ualarent, unde essent ortae, explicaretur.*

3) In eandem iudicauerunt sententiam Petersenius in *Phil. uol. XXVII* p. 390. 407, Gruppius *Griech. Culte u. Mythen* p. 555 adnot. 44, Maasius *Orpheus* p. 198 sqq. qui de aliarum quoque gentium eadem consuetudine nonnulla addidit.

kenius non dubitauit quin iudicaret, Hermannus in hymnis edendis quin comprobaret, ita Abelius intellexit quidem non iure fieri¹⁾, tamen illorum auctoritati confisus Orphicis hymnum illum adnexus est, perversa certe sententia: namque accedit quod hymno in Martem ita collocato — aliter collocari uix potest — plane turbatur illa ratio quam in hymnis Orphicis disponendis obseruatum esse iam nemo non uidet.

Sed si quaerimus quaenam homines antiqui his epithetis quam plurimis congestis efficere studuerint, huius rei ratio non difficile intellegitur.²⁾ quo pluribus enim uterentur numinis nominibus uel cognominibus quoque amplius assererent epitheta, eo maiorem sibi uidebantur parere spem se ea quae peterent impetraturos esse deumque illo appellasse nomine quo illi appellari gratum iucundumque esset.³⁾

Atque haec quidem de epithetis in uniuersum. ad singula autem describenda ut propius accedamus, illud animaduertendum est quod non raro fit ut unius ex cognominibus illis explicetur origo causaeque reddantur uel rationes siue etymologicae siue ex narrationis aliqua re desumptae.⁴⁾ quam rem ad illustrandam haec comparentur exempla:

h. Orph. II u. 9: Εἰλείθουια . . μούνην γάρ σε καλοῦσι λεχοῖ ψυχῆς ἀνάπαυμα. VI in Protogonum u. 8: λαμπρὸν ἄγων φάος ἄγνὸν ἀφ' οὗ σε Φάνητα κικλήσκω. XXIX in Proserpinam u. 16: Φερσεφόνη· φέρβεις γὰρ αἰεὶ καὶ πάντα φονεύεις. XXXIV in Apollinem u. 24 sqq.: ἔνθεν ἐπώνυμῖν σε βροτοὶ κλήζουσιν ἄνακτα Πάνα θεὸν δικέρωτ' ἀνέμων κυρίγμαθ' ἰέντα· οὐνεκα παντὸς ἔχεις κόσμου σφρηγίδα τυπῶτιν. cf. Etym. m. p. 231, 21 s. u. Γίγας (= fr. Orph. 44 Abel) . . . οὐς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν, οὐνεκα

1) cf. proleg. p. 2 et adnot. ad h. LXXXVIII.

2) neque Bergkium latuit *Kl. philol. Schr.* p. 703 adnot. 129 ad Hesiod. Theog. u. 785 de Stygis epitheto πολυώνυμο.

3) *Zur erhofften wirkung ist das treffende wort die wichtigste bedingung: man muss den gott bei dem namen anrufen und verpflichten, der das vermögen, gerade in dem besondern falle zu helfen, einschliesst . . . Man sucht nach dem treffenden beinamen und . . häuft . . die beinamen, und thut lieber des guten zu viel als dass man sich der gefahr aussetzt das entscheidende wort zu übersehen.* Usener *Götternamen* p. 336. ac licet obseruare quantam occupauerit prouinciam in papyris magicis hoc studium ut deos siue daemones iis inuocarent nominibus quae illis cum grata essent tum legitima. ipso enim deorum nomine solo si rectum inueniretur et enuntiaretur, omnia sibi uidebantur effecturi esse. cf. Dieterichium *Abraxas* p. 160 adnot. 1. itaque in fine praeceptorum illorum magicorum fere semper admonet: λέγε τὸ ὄνομα cf. apud Dieterichium l. l. p. 189 u. 7. 10. 21 al.

4) quod studium nominis uel cognominis causam explicandi omnino apud Graecos perlate patuisse ita ut ex nomine de eius cui inditum esset siue indole ac natura siue rebus futuris quaedam concludi posse crederent, notum est. cf. Lobeckium *Aglaoph.* p. 870. eundem ad Soph. Aiac. 430. Bekkerum *Homerische Blätter I* p. 166 adnot.

Γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος Οὐρανίσιο. οὕτως Ὀρφεὺς ἐν τῷ ὀγδόῳ τοῦ Ἱεροῦ λόγου. Maerob. sat. I 18, 12 (= fr. Orph. 167 Abel): *Orpheus quoque Solem uolens intellegi ait inter cetera: (u. 6 sq.)* Διώνυκος δ' ἐπεκλήθη, οὐνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακαρὸν Ὀλυμπον. atque ex simili quodam uerborum contextu desumpta uidentur haec Diod. Sicul. I 11, 3 (= fr. Orph. 168 Abel) . . . Ὀρφεὺς δὲ (sc. φησί): Τοῦνεκά μιν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον. h. Delph. in Apollinem Bull. XVIII 16 sq. μελίπνοον δὲ . . . αὐδάγ χέων ἀνά λύρας πέμπων ἀδείαν ὄπα . . . ἅμα δ' ἴακχε πετροκατοίκητος ἀχὼ τρίς ἰη Παιᾶν . . . ἀνθ' ὧν ἐκείνας ἀπ' ἀρχᾶς Παιήονα κικλήσκομεν. Archiloch. fr. 27: ἄναξ Ἄπολλον καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε καὶ σφρασ ὄλλυ' ὡσπερ ὄλλύεις. ex hymnis autem Homericis locos collegit Peppmuellerus *Commentar des 24. Buches der Ilias* ad u. 730. h. Hom. II in Appollinem u. 195 sq. Πύθιον καλέουσιν ἐπώνυμον, οὐνεκα κείθι αὐτοῦ πῦσε πέλωρ μένος ὀξέος Ἥελίοιο. h. II u. 207 sq.¹⁾ ἔνθα δ' ἀνακτι πάντες ἐπὶ κλησιν Τελφουσίῳ εὐχετόωνται, οὐνεκα Τελφούσης ἱερῆς ἤσχυνε ῥέεθρα. II u. 315 ὡς μὲν ἐγὼ . . . εἰδόμενος δελφῖνι . . . ὡς ἐμοὶ εὐχέσθαι Δελφινίῳ. h. XIX u. 47: Πᾶνα δὲ μιν καλέεσκον ὅτι φρένα πᾶσι ἔτερψεν. neque Callimachus doctus ille poeta quin huius modi locos hymnis suis insereret praetermisit: h. II in Appollinem u. 47 sqq.: Φοῖβον καὶ Νόμιον κικλήσκομεν ἐξέτι κείνου ἐξότ' ἐπ' Ἀμφρυσσῶι Ζευγίτιδας ἔτρεφεν ἵππους ἠθέου ὑπ' ἔρωτι κεκαυμένος Ἀδμήτοιο. h. III u. 153 sq. Apollo Dianam sororem sic alloquitur: βάλλε κακοὺς ἐπὶ θήρας ἵνα θνήτοί σε βοηθόν ὡς ἐμὲ κικλήσκωσιν. h. III u. 196: ἔνθορον εἰς ἀλιήων δίκτυα . . . ὄθεν μετέπειτα Κύδωνες νύμφην μὲν Δίκτυναν . . . καλέουσιν. h. IV in Delum insulam u. 268 . . . ἀλλ' ἀπ' ἐμεῖο Δῆλιος Ἀπόλλων κεκλήσεται. eundem imitatur morem Plato Phaidr. p. 237 A: ὦ Μοῦσαι εἴτε δι' ὠδῆς λίγειαι εἴτε διὰ γένος μουσικὸν τὸ Λιγύων ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν. Catull. carm. XXXIII in Dianam u. 15: *notho es dicta lumine Luna.* ex Procli hymno in Dionysum haec leguntur apud Olympiod. in uita Platonis p. 384 (ed. Westerm.) ὅς' εἶδον τεκέεσιν ἐφημίζαντο τοκῆς.²⁾ Menander in fine hymni in Appollinem speciminis causa confecti dei cognomenta enumerans (Rhet. Gr. Sp. III p. 446 l. 3): Ὀρον Αἰγύπτιοι (sc. λέγουσι). σὺ γὰρ εἰς κύκλον τὰς ὥρας ἄγεις. Martianus Capella Philologiam hoc modo precantem facit l. II 188: *Solem te Latium uocat quod solus honore post patrem sis lucis apex.*

1) omisit Peppmuellerus l. 1.

2) totus autem est hic locus: Διθύραμβος ὁ Διόνυσος ὡς ἐκ δύο θυρῶν ἐξελθὼν τῆς τε Σεμέλης καὶ τοῦ μηροῦ τοῦ Διός, εἰῶθαι γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τὰ αἰτίαιτα ὀνομάζειν τοῖς τῶν αἰτίων ὀνόμασι, καθάπερ καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσιν· διὸ καὶ ὁ Πρόκλος περὶ τούτου φησὶν· seeuntur uerba supra allata.

Sed inter illa quae quam plurima congeri solent cognomina duo potissimum distinguenda sunt genera quibus non numerus solum uocularum adserendarum augetur, sed etiam ea quae ad ipsas laudes deorum efficiendas pertinent attingi incipiunt. illa uelim animaduertas epitheta et quae de deorum genere explicando illustrandoue dicuntur et quae ex sedibus locisque deis inprimis sanctis atque cultis rationem petunt. ac de illis quidem quae priore loco dixi prius quoque disserere liceat, deinde de ceteris uideamus.

Consuetudo igitur est in hymnis sacris ut quibus nati sint dei parentibus siue quos genuerint filios eosque praeclaros excellentesque modo paucis uerbis uel uno tantum nomine patronymico explicetur modo multis uel compluribus uersibus. atque inter cognomenta haec fere in hymnis Orphicis recepta sunt: Κρονόσκενε de Urano h. IV 8. Οὐρανόπαι de matre deorum h. XXVII 13, de Themide h. LXXIX 1. αὐτοφυής de Sole h. VIII 3. αὐτοπάτωρ de Ioue h. XV 7. ὄμβροτόκοι de Nubibus XXI 2 al. Ad laudes uero ipsas efficiendas uel augendas hi spectant uersus inuocatione iam antea fusius peracta. h. Orph. XXX 6 in Dionysum: Διὸς καὶ Φερσεφονείης ἀρρήτοις λέκτροισι τεκνωθείς. h. XXXII 1: Πάλλας μουνογενὲς μεγάλου Διὸς ἔκγονε σεμνή. h. XXXVII 1. Τιτῆνες, Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἀγλαὰ τέκνα. h. L 1. κλυθι μάκαρ Διὸς υἱ' ἐπιλήνιε Βάκχε. LVII 3: Ἐρμῆ, βακχεχόροιο Διωνύσοιο γένεθλον καὶ Παφίης κούρης . . Ἄφροδίτης. LXX 1 sq. κλυτέ μευ Εὐμενίδες μεγαλῶνυμοι . . ἀγναὶ θυγατέρες μεγάλοιο Διὸς χθονίοιο Φερσεφόνης τ' ἐρατῆς κούρης καλλιπλοκάμοιο. LXXI 1 sqq. Μειλινόην καλέω . . ἦν παρὰ Κωκυτοῦ προχοαῖς ἐλοχεύατο σεμνή Φερσεφόνη λέκτροις ἱεροῖς Ζηνὸς Κρονίοιο. Sed etiam dei siue deae filios filiasque praeclaros nominari solere, ut supra commemoravi, ex his fere uideas locis: h. Orph. XXIX in Proserpinam u. 8: μήτηρ ἐριβρεμέτου πολυμόρφου Εὐβουλῆος. XXXV in Latonam u. 4: γειναμένη Φοῖβόν τε καὶ Ἄρτεμιν ἰοχέαιραν cf. u. 1 διδυματόκε. XLI in Antaeam u. 8: Εὐβουλῆα τεκοῦσα θεά. XLIV in Semelam u. 3 μητέρα θυρσοφόροιο Διωνύσου. LXXVII in Mnemosynam u. 2: ἦ Μούσας τέκνωσ' ἱεράς. LXXXIII in Oceanum u. 1: Ὠκεανὸν καλέω πατέρ' ἄφθιτον . . ἀθανάτων τε θεῶν γένεσιν θνητῶν τ' ἀνθρώπων. ex hymnis autem Delphicis hi conferantur uersus. h. Delph. Cr. p. 4 u. 5: Ἄπολλον Κοίου τε κόρας Λατοῦς σεμνὸν ἄγαλμα καὶ Ζηνὸς ὑψίστου. h. Delph. Bull. XVIII 5 sqq. Μέλπετε δὲ Πύθειον . . ὄν ἔτικτε Λατῶ μάκαιρα. h. Delph. Bull. XIX in Dionysum u. 6 sq.: [ὄ]ν Θήβαις πότ' ἐν εὐίαις Ζη[νὶ γείνατο] καλλίπαις Θούνα. ita hoc more respecto in Alexandri dissertatione ἀπὸ πόρων δεῖ θεὸν ἐπαινεῖν (Rhet. Gr. Sp. III p. 41. 31 sqq.) haec monentur: . . ἀλλὰ τῶν αὐτῶν θεῶν γένεσις ἄλλαι καὶ τὰ ἔθη καὶ τὰ ὀνόματα διάφορα καὶ δὴ τὰ παρ' ἐκάστοις λεγόμενα . . δεῖ λέγειν περὶ τοῦ γένους. similiter Menander (Rhet. Gr. Sp. III p. 438 l. 29): εἶτα ἐρεῖς κεφάλαιον μετὰ τὸν ὕμνον δεύτερον, τὸ γένος.

Sed ut ad carmina ipsa peruestiganda redeam, inde a poetis lyricis usque ad Aristidis rhetoris tempora posterioraque haec consuetudo comparet. Alcaei fr. 1: ὦ ναῖ Ἀπολλον, παῖμ ἐγάλω Δίος. fr. 5: Χαῖρε Κυλλάνας ὁ μέδεις . . τὸν κορυφαῖς ἐν αὐταῖς Μαῖα γέννατο Κρονίδα μίγεια. Sapph. e. I ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφρόδιτα, παῖ Δίος. Anaer. fr. 1 in Dianam: γουνοῦμαι ἑλαφηβόλε, Ξανθὴ παῖ Διός. h. Hom. III 1 sq.: Ἑρμῆν ὕμνει, Μοῦσα, Διὸς καὶ Μαιάδος υἱὸν . . (u. 3) ὃν τέκε Μαῖα . . Διὸς ἐν φιλότῃ μιγεία. h. VII 1: Ἀμφὶ Διώνυσον Σεμέλης ἐρικύδεος υἱόν. h. XV 1 sq.: Ἡρακλέα, Διὸς υἱόν, αἰέσομαι, ὃν μέγ' ἄριστον γείνατ' ἐπιχθονίων . . Ἀλκμήνη . . μιχθεία . . Κρονίωνι. h. XXXI 1 sq.: Ἥλιον ὕμνεῖν αὐτὲ Διὸς τέκος ἄρχεο Μοῦσα . . τὸν Εὐρυφάεσσα βοῶπις γείνατο Γαίης παιδὶ καὶ Οὐρανοῦ (i. e. Ὑπερίωνι). h. XXVI 1 sq. Κισσοκόμην Διόνυσον . . ἄρχομ' αἰεῖδεν Ζηνὸς καὶ Σεμέλης . . ἀγλαὸν υἱόν. hymni XXXIV uersus 1—5 plane in Dionysi genere illustrando uersantur. in Herondæ mim. IV (ed. Crusius) mulieres in Aesculapii templum intrantes u. 3: σὺν καὶ Κορωνίς ἢ ἑὶ τικτε κάπολλων χαίροιεν. in hoc solo argumento ut Aesculapii genus eiusque parentes celebraret, Isyllus uersatus est. eiusdem autem speciei sunt hymni in Aesculapium et Athenis et in Aegypto inuenti (cf. Ziebarth. in *com. phil. Mon.* p. 1 et p. 7) u. 1: Παιᾶνα κλυτόμητιν αἰείατε κοῦροι Λητοίδην ἕκατον . . ὃς μέγα χάσμα βροτοῖσιν ἐγείνατο . . Ἀσκληπιόν. Catull. carm. XXXIV u. 5: *O Latonia maximi magna progenies Iouis, quam mater prope Deliam deposiuit oliuam.* Mesomed. h. in Nemesin (Music. ser. Gr. ed. Ian X 8) u. 1 sq.: Νέμεσι . . κυανῶπι θεὰ θύγατερ Δίκας. Aelius quoque Aristides in orationibus quas in deorum honorem conscripsit hanc obseruauit consuetudinem. orat. in Mineruam (uol. II orat. XXXVII Keil) 2: ἐν δὲ τοῖς ἀξιολογώτατον αἱ γυναῖκες τῆς θεοῦ, κεφάλαιον μὲν εἰπεῖν ὅτι τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ βασιλέως παῖς ἐστὶ μόνη δὴ μόνη. orat. in Dionysum (uol. II or. XLI) 3: Ζεὺς Σεμέλη γίγνεται κ. τ. λ. orat. in Iouem (uol. II or. XLIII) 8: ἐποίησεν δὲ πρῶτος αὐτὸς ἑαυτὸν. orat. in Neptunum (uol. II or. XLVI) 8: ὁμολογοῦνται μὲν γὰρ Κρόνῳ τρεῖς παῖδες γενέσθαι ἐκ Ῥέας, Ποσειδῶν καὶ κ. τ. λ.

Deinceps ut in posteriore loco disserendi posui, de iis dicendum est epithetis quae a sedibus siue oppidis siue montibus qui maxime in deorum gratia erant et deliciis amoribusque repetita sunt. quamquam raro fit ut epitheto tantum illorum locorum mentio fiat, uelut his: Ὀλύμπιος, si de Ioue agitur, Νύσιος, si de Dionyso. sic Λυκωρεῦ Μεμφίτα Γρυνεῖε Σμινθεῦ Δελφικὴ Παταρῆε Δῆλι' ἄναξ Apollo uocatur in hymno Orphico XXXIV. plerumque complures carminis uersus consumuntur enumerando loca sedesque in quibus maxime deorum cultus floret. h. Orph. XLII in Misam u. 5 sqq.: εἴτ' ἐν Ἐλευσίνος τέρπη νηῦ θυόεντι εἴτε καὶ ἐν Φρυγίῃ . . μυστιπολεύεις ἢ Κύπρω τέρπη . . ἢ . . . πεδίοις ἐπαγάλλεαι ἀγροῖς . . .

Αιγύπτου παρὰ χεῦμα. h. XLIX in Hiram u. 5 sq.: εἶτε κύ γ' ἐν Φρυγίῃ κατέχεις Ἰδης ὄρος ἀγρόν ἢ Τμῶλος τέρπει σε. h. LV in Venerem u. 15 sq.: εἴτ' ἐν Ὀλύμπῳ ἐσσι . . . εἶτε καὶ Συρίας ἔδος ἀμφιπολεύεις εἶτε κύ . . . Αἰγύπτου κατέχεις . . . λουτρὰ ἢ (u. 22) τέρπη . . . ἐν χθονὶ Δίῃ . . . εἴτ' ἐν Κύπρῳ. huc afferre licet Aristophanis nub. u. 269 sqq., quibus Orphicorum carmina imitando illud Dieterichius in mus. Rhen. uol. XLVIII p. 275 sqq. exposuit; εἴτ' ἐπ' Ὀλύμπου κορυφαῖς . . . κάθησθε εἴτ' Ὠκεανοῦ πατρὸς ἐν κήποις . . . ἔστανε εἴτ' ἄρα Νείλου προχοαῖς ὑδάτων . . . ἀρύεσθε ἢ Μαιῶτιν λίμνην ἔχειτ' ἢ σκόπελον . . . Μίμαντος. in hymno Delph. Bull. XIX u. 5 sq.: enumerantur Thebae Augeia Delphi Eleusis Italia.¹⁾ hanc secutus consuetudinem Alexander rhetor in dissertatione supra laudata (Rhet. Gr. Sp. III p. 5 l. 9) haec profert: εἶθ' ὡς ἀπὸ πάντων ἐθνῶν ἢ ἐνίων τιμᾶται . . . ἐὰν μὲν οὖν παρὰ πᾶσιν ὁ θεὸς τυγχάνη τιμώμενος τοῦτ' αὐτὸ μέγιστος ἔπαινος. ἐὰν δὲ ὑπὸ τινῶν, τὰ νομίζοντα αὐτὸν ἔξη ἐπαινεῖν χρή. atque apud Homerum quoque Chryses Apollinem eodem more comprecatur: Π. I 37: ὃς Χρῦσῃν ἀμφιβέβηκας Κίλλαν τε Ζαθέην Τενέδοιό τε ἴφι ἀνάσσει. in hymno Homericō I uersus 30—44 complentur locorum nominibus et urbium et insularum et montium Apollinis numini subiectorum. h. Hom. II in Apollinem u. 1—3: ὦ ἄνα καὶ Λυκίην καὶ Μηονίην ἐρατεινήν καὶ Μίλητον ἔχεις . . . αὐτὸς δ' αὖ Δήλοιο περικλύστης μέγ' ἀνάσσει. simili modo in h. XXXIV Dionysō dedicato loca inseruntur u. 1—4: οἱ μὲν γὰρ Δρακάνῳ c' οἱ δ' Ἰκάρῳ ἠνεμοέσση φάσ' οἱ δ' ἐν Νάξῳ . . . οἱ δὲ c' ἐπ' Ἀλφειῷ . . . Σεμέλην τεκέειν Διῖ . . . ἄλλοι δ' ἐν Θήβαις . . . in eandem intellegenda sunt sententiam Ananii uerba fr. 1 in Apollinem: ὃς Δῆλον ἢ Πυθῶν' ἔχεις ἢ Νάξον ἢ Μίλητον ἢ θείην Κλᾶρον. Sapph.²⁾ fr. 6 in Venerem: ἢ σε Κύπρος καὶ Πάφος ἢ Πάνορμος. Aleman. fr. 19 in Dianam: οὐδὲ τῷ Κνωκάλῳ οὐδὲ τῷ Νυρκύλῳ . . . fr. 21: Κύπρον ἱμερτὰν λιποῖσα καὶ Πάφον περιρρύταν. Castorion. fr. 1: cέ . . . ναίονθ' ἔδραν θηρονόμῃ Πᾶν χθόν' Ἀρκάδων. Simonid. fr. 26 b.: Δαλογενὲς εἶτε Λυκίαν . . . neque Sironis uerba quae apud Athen. III p. 196 leguntur ex hymno in Dionysum: ἐξόχως δ' εὐγενέτης ἡλιόμορφος Ζαθέοις ἄρχων σε τιμαῖσι γεραίρει nisi ad similem locorum seriem referuntur, recte intelleges. Callimachus in hymno III loca Dianae inprimis cara enumerat his uersibus 170 sqq.: . . . αἶ νύμφαι σε χορῶι ἐνὶ κυκλώσσονται ἀγρόθι πηγᾶν Αἰγυπτίου Ἰνωποῖο ἢ Πιτάνης . . . ἢ ἐνὶ Λίμναις ἢ ἵνα δαῖμον Ἀλὰς Ἀραφηνίδαο οἰκήσουσα ἦλθεσ ἀπὸ Σκυθίας. cf. etiam u. 187 sqq. quibus enumerantur Δολίχη Πέρρη Τηύγετον . .

1) hanc coniecit Dielsius (in *Sitz. B. Berl. Ak.* 1898 p. 459).

2) exstat de his quidem poetis Menandri testimonium (Rhet. Gr. Sp. III p. 334 l. 27 sqq.): ἅμα μὲν γὰρ πολλῶν τόπων ἐκείνοισι ἔξεστιν, ὡς παρὰ τῇ Σαπφοῖ καὶ τῷ Ἀλκμᾶνι πολλαχοῦ εὐρίσκομεν. τὴν μὲν γὰρ Ἄρτεμιν ἐκ μυρίων ὄρεων, μυρίων δὲ πόλεων, ἔτι δὲ ποταμῶν ἀνακαλεῖ, τὴν δὲ Ἀφροδίτην Κύπρου, Κνίδου, Συρίας, πολλαχόθεν ἀλλαχόθεν ἀνακαλεῖ.

λιμένες Εὐρίπιοι. cf. Callim. h. IV in Delum u. 269 sqq.: οὐδέ τις ἄλλη γαῖαν τοσσόνδε θεῶι περιλήσεται ἄλλωι οὐ Κερχνίς . . Ποσειδάωνι . . οὐ πάγος Ἑρμείη Κυλλήνιος οὐ Διὶ Κρήτη. Theocrit. I u. 122 sq.: ὦ Πᾶν Πᾶν, εἴτ' ἐσσι κατ' ὤρεα μάκρα Λυκαίω εἴτε τύ γ' ἀμφοπολεῖς μέγα Μαίναλον ἔνθ' ἐπὶ νᾶσον τὰν Σικελάν, Ἑλίκας δὲ λίπ' ἠρίον αἰπύ τε cάμα τῆνο Λυκαονίδαο τὸ καὶ μακάρεσσιν ἀγρητόν. Theocr. XV u. 100 sq. in Venerem: Δέσποιν' ἃ Γολγῶς τε καὶ Ἰδάλιον ἐφίλασας αἰπεινάν τ' Ἑρύκαν χρυσῶ παίζου' Ἀφροδίτα. Herond. mim. IV in Aescularium u. 1 sq. ἄναξ Παιήων ὃς μέδεις Τρίκκης καὶ Κῶν γλυκῆαν κηπίδαυρον ὤκηκας. Catull. carm. XXXVI u. 11 sq. hanc hymnorum consuetudinem iocose imitatur: *Nunc, o caeruleo creata ponto, quae sanctum Idalium Uriosque portus quaeque Ancona Cnidumque harundinosam colis quaeque Amathunta quaeque Golgos quaeque Durrachium Adriae tabernam* (cf. Rieseum ad l.). Verg. Georg. I 16 sq.: *ipse nemus linquens patrium saltusque Lycaei Pan ouium custos tua si tibi Maenala curae, adsis.* Aetnae u. 5 (ed. Sudhaus) in Apollinem: *seu te Cynthos habet seu Delo gratior Hyle seu tibi Dodone potior.* Stat. Theb. I 696 sqq. in Apollinem: *seu te Lyciae Petaraca niuosis exercent dumeta iugis seu more pudico Castaliae flauos tibi mergere crines, seu Troiam Thymbraeus habes . . seu iuuat Aegaeum feriens Latonius umbra Cynthus et adsidiuam pelago nunc quaerere Delon.* Apul. metamorph. VI 2 in Iunonem: *sive Sami . . tenes . . delubra sive Carthaginis . . sedes frequentas sive Argiuorum praesides moenibus.* Ael. Arist. or. XLIII 6: (Μοῦσαι Διὸς παῖδες) εἴθ' ὑμεῖς γε ἐκ Ὀλύμπου . . τὴν θεῖαν ὠδὴν ἄδετε . . εἴτε Πιερία φίλον ὑμῖν ἐνδιαίτημα εἴτε ἐν Ἑλικῶνι τῷ Βοιωτίῳ χορεύετε. Himer. orat. XIV 31 in Musas: εἴτε καθ' Ἑλικῶνα καὶ Πιερίαν . . τὸν χόρον ἐξελίττετε εἴτε περὶ Δελφοῦς καὶ Κασταλίαν . . ἀθύρετε ἢ κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς λειμῶνας ἰστάμεναι στεφάνους τῷ Μουσαγέτῃ συμπλέκετε. Himer. orat. XVI 6: (Μοῦσαι) πανταχόθεν ἀθροίζονται οὐκ ἔξ Ἑλικῶνος μόνον καὶ Πιερίας οὔτε ὅσαι κατοικοῦσι τὸ Πάγγαιον ἀλλὰ καὶ ὅσαι Ἀττικοὶ λειμῶνες ἐκτρέφουσι. Procl. h. II in Venerem u. 15 sq.: εἴτε περιφίγγεις μέγαν οὐρανὸν . . εἴτε καὶ ἐπτὰ κύκλων ὑπὲρ ἄντυγας αἰθέρι ναίεις. Menandr. (Rhet. Gr. Sp. III p. 442 l. 16): (Ἀπόλλων) ὤκισε τὴν ἡπειρον ὤκισε δὲ τὴν θάλασσαν νῦν μὲν εἰς Λιβύην ἐκπέμπων νῦν δὲ οἰκίζων τὸν Ἑλλήσποντον τὴν ἑσῶαν τὴν Ἀσίαν πᾶσαν.

Nunc si quis certa quadam ratione uel certo ordine putat enumerari illas sedes ita ut in enumerandis locis a certis caeli partibus seriem incipi opinetur atque uia quadam una eademque progredientem certasque caeli partes assecutam finiri, non confirmari hanc coniecturam iam intelletget cum propius ad rem perquirendam accedat. nec uero illud omittendum uidetur quod et in hymno Orphico qui est LV in Venerem et in hymno Homérico I Ananiique in uersibus qui sunt in Apollinem confecti loca ita enumerata esse atque disposita apparet, ut uelut orbis efficiatur locorum ei insulae circumiacentium

in qua deum natum esse narrabant. atque in hymno Orphico quidem LV circa Cyprum insulam regiones nominantur ita ut primum septentrionem (Olympum montem) deinde orientem (Syriam) poeta commemoret tum meridiem (Aegyptum) denique occidentem (Diam insulam). in hymno autem Homérico primo copiose enumerantur sedes quas Apollo regere dicebatur, eo puto ordine ut a meridie exorsus (Creta insula) poeta ad occidentem ueniat (ab Athenis usque ad Aegas) deinde ad septentrionem (a Peparetho insula usque ad Idam montem) tum ad orientem (ab Imbro ad Carpathum) denique ad meridiem redeat Naxum Parum Rhenaeam insulas enumerans; quo fit ut quasi orbem depingat locorum Delum insulam circumstantium. ac simili modo etiam Ananium uidemus Delphos (occidentem) Naxum (meridiem) Miletum Clarum urbes (orientem) enumerantem ut Delum insulam quam primo loco commemorauit orbe tamquam locorum haud ita integro circumdet.

Res nota est ab aliisque¹⁾ iam pridem illustrata haec hymnorum¹⁾ sacrorum consuetudo. quae quonam spectet si quaerimus, originitus ad dei laudes efferendas augendasque adhibetur: eo maiorem eius gloriam praedicare homines sibi uidebantur quo plures enumerabant regiones urbes gentes apud quas ille summo erat numero atque honore, atque eo certiore ipsi ducebantur spe se ea quae postularent impetraturos esse a tanto tamque potenti numine a tot hominibus gentibus populis culto. quae ratio luculentissime cognoscitur ex antiquioribus locis, conseruatam tamen eam esse usque ad Procli tempora ex huius uersibus elucet. ac longe plurimi sunt huius generis loci: Hom. II. I 37 sq. h. Hom. I 30 sqq. II 1 sqq. V 490 sqq. XXXIV 1 sqq. Anan. fr. 1. Castor. fr. 1. Siron. ap. Athen. III p. 196. Callimach. h. III 172 sq. 183 sqq. IV 269 sqq. Theocrit. XV 100 sq. Herond. mim. IV 1 sq. h. Delph. Bull. XIX 5 sq. Stat. Theb. I 696 sqq. Apul. metam. VI 2. Ael. Aristid. orat. XLIII 6. Menand. (Rhet. Gr. Sp. III p. 442 l. 16). Procl. h. II 15 sq.

Sed iam apud Alcmanem alteram quoque inesse rationem uidemus in locis illis quam plurimis congestis eamque posteriorem deque illa quam modo tractauimus deriuatam: inseruntur uerbis formulisque inuocandi ita ut cum deos ut adueniant petant homines precaturi loca quoque regionesque nominant eas in quibus tum forte temporis deos morari suspicantur. itaque illae ante omnes commemorandae uidentur sedes quibus inprimis deus fouere narratur. eo inprimis preces mittendae sunt, inde maxime dei aduocandi. haec ratio quam solam in hymnis Orphicis deprehendes sententiis huius plerumque formae exprimitur: εἴτε . . . εἴτε . . . εἴτε.²⁾ conferantur autem hi loci: Alcman. fr. 21. Sapph. fr. 6. Simonid. fr. 26 b.

1) cf. Gruppium *Griech. Culte u. Mythen* I p. 556 adnot. 44. Dieterichium in *mus. Rhen. uol. XLVIII* p. 282 adnot. 2.

2) de hac potissimum cogitant Gruppium et Dieterichium l.l.l.l.

Theocr. I 123 sq. Vergil. georg. I 16 sq. Aetnae u. 5 sq. Himer. orat. XIV 31. orat. XVI 8. h. Orph. XLII 5 sq. LIX 5 sq. LV 15 sq.

Est etiam tertium quoddam genus quo epitheta una cum sedibus quam plurimis enumerantur hac fere semper sententiarum forma adhibita: *hi te uocant hunc, illi . . illum, alii . . alium*. hunc non ita frequentem dicendi usum Schneidewinus in Philol. uol. III p. 259 sq. exemplis illustrauit quae hoc loco non iuuat repetere.

Transeo ad alium quendam dicendi locum hymnorum sacrorum linguae proprium qui idem est de deorum honoribus amplificandis eorumque gratia acquirenda: illud animaduertas quod si de deo nascendo narratur siue de appropinquante precibus cultorum commoto, eius epiphania ita solet praedicari ut quae mira tum euenerint aut eueniant amplioribus uerbis describantur. ita cum deus nascitur, summo gaudio homines exsultant montes contremiscunt mouentur terrae exaestuat mare sidera ipsa saltant, item cum ille appropinquat precibus piis aduocatus, omnis mundus pauore quodam percutitur uenerabili.

Atque horrore perfundi uenerabili omnem mundum deo appropinquante his praedicatur locis:

h. Orph. XIX de Ioue tonante: u. 13 sq. ὄν καὶ γαῖα πέφρικε θάλλακά τε παμφανόωντα καὶ θῆρες πτήσσοισιν ὄτ' ἂν κτύπος οὐας ἐκέλεθῃ. fragm. Orph. 238 (Abel) u. 2 sq.: ὃς βρονταῖς κείει βριαρὸν δόμον Οὐλύμποιο· δαίμονες ὄν φρίσσοι, θεῶν δὲ δέδοικεν ὄμιλος. De Diana siluas peruagante in hymno Homeroico XXVII haec dicuntur u. 6 sqq.: τρομέει δὲ κάρηνα ὑψηλῶν ὄρέων ἰαχεῖ δ' ἔπι δάσκιος ὕλη δεινὸν ὑπὸ κλαγγῆς θηρῶν. φρίσσει δὲ τε γαῖα πόντος τ' ἰχθυόει. similiter de Minerua in h. Hom. XXVIII u. 9 sqq.; μέγας δ' ἐλελίζειτ' Ὀλυμπος δεινὸν ὑπὸ βρίμης γλαυκώπιδος. ἀμφὶ δὲ γαῖα κερδαλέον ἰάχησεν· ἐκινήθη δ' ἄρα πόντος κύμασι πορφυρέοισι κυκώμενος· ἔκχυτο δ' ἄλμη ἔξαπίνης· στήσεν δ' Ὑπερίονος ἀγλαὸς υἱὸς . . εἰσόκε κούρη εἶλετ' ἀπ' ἀθανάτων ὤμων θεοσεῖκελα τεύχη Παλλὰς Ἀθηναίῃ. de Minerua nascenda Pind. Olymp. VII 38 sqq.: Οὐρανὸς δ' ἔφριζέ νιν καὶ Γαῖα μήτηρ· comparare licet quae similia apud Steph. Byzant. s. u. Τρεμιθοῦς traduntur: φασι δ' ὅτι ἐπιβάσης Ἀφροδίτης εἰς τὸν τόπον διὰ τὴν παρουσίαν τῆς δαίμονος ὑποτρόμου διακαλυθῆναι· διὸ καὶ Τρεμιθοῦντα κληθῆναι.

Haud ita multi sunt hi quos ex hymnis attuli loci de natura per deos appropinquantes perturbata atque pauore percussa. tamen quam uulgatae fuerint tales sententiae de deorum ui ac potentia celebranda, uel optime ex papyris magicis cognoscitur posteriorum temporum quae in dies plures e terra prodeunt. quibus ut multarum aliarum et caeremoniarum et opinionum religiosarum quae quidem longe uetustissimae ceteris litterarum in testimoniis fere nusquam commemorantur repente clara et perspicua uidemus uestigia, ita hae quoque de quibus agimus sententiae in hymnis illis carminibusque magicis fere legitimae fuerunt ut describeretur quo modo perturbaretur terra cae-

lum omnis mundus deorum uel daemonum nomine sacro audito. cf. Dieterichium in *Fl. Jahrb. f. kl. Phil.* suppl. XVI p. 774 sqq.

In hymnis autem sacris de quibus nostra res est longe plurimi ii sunt loci quibus quanto gaudio omnia afficiantur deorum epiphania celebratur.

h. Orph. LXXVIII de Aurora lucem proferente u. 9 sqq.: ἠνίκα τὸν γλυκὺν ὕπνον ἀπὸ βλεφάρων ἀποσείσης, πᾶς δὲ βροτὸς γήθει πᾶν ἔρπετόν ἄλλα τε φύλα τετραπόδων πτηνῶν τε καὶ εἰναλίων πολυεθνῶν· in hymno Delphico Bull. XVIII u. 9 sqq. de Apolline dicitur: tum cum natus est πα[ᾶς δὲ γ]άθησε πόλος οὐράνιος [ἀννέφελος ἀγλαός ν]ηνέμους δ' ἔσχεν αἰθηρῆ ἀε[λλωῶν ταχυπε]τεῖς [δρό]μους. λήξε δὲ βαρύβρομον Νη[ηρέως Ζαμενὲς ὀ]οῖδμ' ἠδὲ μέγας Ὁκεανός. similiter in hymno Delphico Cr. p. 33 de Apolline siue nascendo siue appropinquante rem fuisse Crusius p. 39 summo iure animaduertit. cf. quae leguntur uerba u. 16 sqq.: γαῖα δ' ἔγεγάθει τε κῆ[ν]θησε . . . ν ἀνθῶν. De Dionysio in hym. Delph. Bull. XIX u. 8 sqq.: πάντες δ' [ἀστέρες¹⁾] ἀγχ[ό]ρευσαν, πάντες δὲ βροτοὶ χ[ἀ]ρησαν καὶς Β[ἀ]γχιε γένναις. ibid. u. 14 sqq. de deo urbes suas ingrediente: Ἦν, τότε βακχίαζε μὲν χθῶ[ν] μεγαλῶνυμός] τε Κάδμου Μινυᾶν τε κόλπ[ος Αὔγε]ιά τε καλλίκαρπος: εὐοῖ ᾧ ἰὲ Β[ἀ]κχ' ᾧ ἰὲ] Παιᾶν. πᾶσα δ' ὕμνοβρύης χόρευε[ν Δελφῶ]ν ἱερὰ μάκαιρα χώρα. αὐτὸς δ' ἄσπε[ρ] ἰδὸν δ[έ]μας φαίνων . . .²⁾ in hymno Homericō primo de Apolline nascendo ubi narratur haec leguntur u. 118: μέιδησε δὲ γαῖ' ὑπέρνεθεν et u. 135: χρυσῶ δ' ἄρα Δῆλος ἅπασα ἦνθησ' ὡς ὅτε τι ρίον οὖρεος ἄνθεσιν ὕλης· in hymno Hom. II de Apolline Olympum intrante u. 24 sqq.: αἴγλη δὲ μιν ἀμφιφαεῖνει μαρμαρυγῆς τε ποδῶν καὶ εὐκλῶστοιο χιτῶνος. οἱ δ' ἐπιτέρπονται θυμὸν μέγαν εἰσορόωντες. de Dioscuris in hymno Homer. XXXIII u. 12 sqq.: οἱ δ' ἐξαπίνης ἐφάνησαν . . . αὐτίκα δ' ἀργαλέων ἀνέμων κατέπαυσαν ἀέλλας, κύματα δ' ἐστόρεσαν λευκῆς ἀλὸς ἐν πελάγεσσι . . . οἱ δὲ ἰδόντες γήθησαν. Theognis quanta laetitia omnis natura affecta sit cum Apollo nasceretur u. 8 sqq. describit: πᾶσα μὲν ἐπλήθη Δῆλος ἀπειρεσίη ὀδμηῆς ἀμβροσίης, ἐγέλασσε δὲ γαῖα πελώρη, γήθησεν δὲ βαθὺς πόντος ἀλὸς πολιῆς. Alcaei hymnum in Apollinem ex Hyperboreis Delphos redeuntem Himerius expressit orat. IV 11³⁾: ἄδουσι μὲν ἀηδόνες . . . παρ' Ἀλκαίῳ ἄδουσι δὲ καὶ χελιδόνες καὶ τέττιγες . . . ρεῖ καὶ ἀργυροῖς ἢ Κασταλία κατὰ ποίησιν νάμασι καὶ Κηφιστὸς μέγας αἶρεται πορφύρων τοῖς κύμασι . . . βιάζεται μὲν . . . Ἀλκαῖος ὁμοίως Ὀμήρῳ ποιῆσαι καὶ ὕδωρ θεῶν ἐπιδημίαν αἰσθῆσθαι

1) sic Weilius. coniecit Dielsius [οὐρανίδαι χ] in *S. B. Berl. Akad.* 1896 p. 457, sed mihi non persuasit.

2) nescio an huc referenda sint ac de Dionysi epiphaniae descriptione intellegenda quae Antigonus hist. mirab. CXXVII (141) tradidit: οἱ Δελφοὶ δὲ λέγουσιν ὅτι ἐν τῷ Παρνακκίῳ κατὰ τινας χρόνους τὸ κορύκιον φαίνεσθαι χρυσοειδές.

3) cf. Teuberum *Quaestion. Himerian. diss.* 1882 p. 19.

δυνάμενον. cf. Pindari fr. 75 u. 18 sq. de Dionyso aduenturo: τότε βάλλεται ἐπ' ἀμβρόταν χθόν' ἐραταὶ ἴων βόφαι, ρόδα τε κόμαισι μίγνυται, ἀχεῖ τ' ὄμφαι μελέων σὺν αὐλοῖς . . . Callimach. h. II u. 18 sqq. de Apolline: εὐφημεῖ καὶ πόντος . . . οὐδὲ Θέτις Ἀχιλλῆα κινύρεται αἴλινα μήτηρ ὀππόθ' ἰῆ παιῖον ἰῆ παιῖον ἀκούσῃ. καὶ μὲν ὁ δακρυόεις ἀναβάλλεται ἄλγεα πέτρος ὅστις ἐνὶ Φρυγίῃ διερὸς λίθος ἐστήρικται. ad Dianam celebrandam Callim. h. III u. 40 sqq.: βαῖνε δὲ κούρη λευκὸν ἐπὶ Κρηταῖον ὄρος . . . ἔνθεν ἐπ' Ὠκεανὸν . . . χαῖρε δὲ Καίρατος ποταμὸς μέγα. χαῖρε δὲ Τηθύς. in hymno IV de Apolline nascendo Callimachus narrat u. 255 sqq.: ὁ δ' ἔκθορεν αἰ δ' ἐπὶ μακρὸν νύμφαι Δηλιάδες ποταμοῦ γένος ἀρχαίοιο εἶπαν Ἐλειθυῖς ἱερὸν μέλος, αὐτίκα δ' αἰθῆρ χάλκεος ἀντήχησε διαπρυκίην ὀλολυγὴν . . . χρύσεά τοι τότε πάντα θεμεΐλια γείνατο Δῆλε χρυῶι δὲ τροχόεσσα πανήμερος ἔρεε λίμνη, χρύσειον δ' ἐκόμησε γενέθλιον ἔρνος ἐλαίης, χρυῶι δὲ πλήμυρε βαθύς Ἴνωπὸς ἐλίχθεις. Theocrit. XXII u. 17 sqq. de Dioscuris: ἀλλ' ἔμπαρ ὑμεῖς γε καὶ ἐκ βυθοῦ ἔλκετε νᾶας . . . αἶψα δ' ἀπολήγοντ' ἄνεμοι λιπαρὰ δὲ γαλήνα ἄμ πέλαγος.¹⁾ huc referendi sunt Lucretii de Venere uersus 6 sqq. l. I: *te dea te fugiant, te nubila caeli aduentumque tuum tibi suavis daedala tellus summittit flores, tibi rident aequora ponti placatumque nitet diffuso lumine caelum.* Vergil. ecolg. IV u. 50 sqq.: *aspice conuexo nutantem pondere mundum, terrasque tractusque maris caelumque profundum, aspice, uenturo laetentur ut omnia saeclo!* Mesomed. h. II u. 1 sq. (= Script. Mus. Ian X 7): εὐφαιμείτω πᾶς αἰθῆρ γῆ καὶ πόντος καὶ πνοαὶ οὖρεα τέμπεα σιγάτω ἦχοι φθόγγοι τ' ὀρνίθων. μέλλει γὰρ πρὸς ἡμᾶς βαίνειν Φοῖβος. et u. 17 sqq.: κοὶ μὲν χορὸς εὐδῖος ἀστέρων κατ' Ὀλυμπον ἄνακτα χορεύει. Himer. in orat. XIII Basilii proconsulis aduentum cum Dionysi dei comparat his uerbis 7 sqq.: ὅτε καὶ τὴν γῆν λόγος οἷον αἰσθανομένην τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, ρεῖν μὲν μέλι καὶ γάλα καὶ ποταμούς τινὰς αὐτοῦ τοῦ νέκταρος Σατύροισι τε καὶ Βάκχαϊσι ἀρύεσθαι καὶ μειδῖαν μὲν ὁμοῦ ἡδύ τι καὶ χρυσαυγές, πορφύρειν δὲ ὄλην τοῖς ἄνθεσιν ὅπως ἂν ἔχοι σκιρτᾶν τε καὶ ἀθύρειν ἐπ' αὐτῶν ὁ θεός. Himer. ecolg. XVIII 2 de Venere e mari descendente: τὰς ὠδῖνας ταύτας . . . μυστικοὶ λόγοι κρύπτειν κελεύουσι. καὶ ἔδει γὰρ λοιπὸν ἐκκηθῆναι τὴν δαίμονα. ἴσταται μὲν εὐθύς καὶ γαλήνην ἢ θάλαττα κύμασι περὶ τὸν τόκον πορφύρουσα. Nonnus de Dionysi aduentu narrat Dionys. XLIV 6 sqq.: καὶ κρήνη . . . κελάδησεν, ὅπη χθονὸς ἄκρον ἀράζας ὑγρὸς ὄνυξ ἵππειος ἐπώνυμον ἔγλυψεν ὕδωρ. Ἄσωπὸς δ' ἐχόρευε πυρίπνοα χεῦματα κύρων καὶ προχοὰς ἐλέλιξε. σὸν Ἰασηνῶ δὲ τοκῆι κύκλαδας αἰθύσσοῦσα ροὰς ὠρχήσατο Δίρκη. et XLVII 13 sqq.: Ἰλλικὸς δ' ἐλέλιξε περὶ πτόλιν ἔμπνοον ὕδωρ κυδαίνων Διόνυσον. ὁμοζήλω δὲ χορεῖη Εὐῖον ἐκρούοντο μέλος Κηφισίδος ὄχθαι κ. τ. λ. Claudianus de consul. Stilich. (XXI) u. 84 sq.

1) imitatus est Horat. carm. I 12, 27.

Serenae ac parentum egressum celebrat: *tunc et Solis equos, tunc cæsultasse choreis astra ferunt, mellisque lacus et flumina lactis cru-
pisse solo.* liceat autem finire hanc exemplorum seriem Synesii epis-
copi uersibus quos de Christo uictore iisdem fere coloribus usus cantat
h. IX 30 sq.: ἀνιόντα σε . . τρέσεν ἔθνεα δαιμόνων . . θάμβησε . .
χορὸς . . ἀκτέρων, αἰθήρ . . γελᾶσθαι . . μείδησεν Ἑωσφόρος.

Peruentum est denique ad ea quae de ultima carminum parte
disserenda uidentur preces fere semper continente. atque illa quidem
hoc loco monenda sunt, primum quibus formulis ad preces emittendas
transitus fiat, deinde quibus ipsae uerbis exprimantur, denique quae-
nam his addi soleant et adici quo efficaciores preces fiant ad ea quae
petuntur impetranda.

Ad preces autem transitur uocula νῦν; h. Orph. III 12. XXI 6.
XLIV 10. L 10. plerumque ἀλλὰ¹): h. Orph. VI 10. X 29. XI 21.
XXV 10. XLVIII 5. LXII 10. LXXVIII 13. LXXXVII 10. al. h. Delph.
Bull. XVIII u. 35: ἀλλ' ὦ Φοῖβε σῶζε. hym. Delph. Cr. p. 5 u. 41:
ἀλλ' ὦ . . . ἔξαβρύνων ἐφέποις cf. Crusium p. 16 sq. ib. p. 33 u. 11:
ἀλλ' ἰὼ, γέενναν[αὐτὰν τ' ἐ]πε[υχαῖς σε Λ]ατ[οῖ κλείζωμεν. ib.
p. 90 II u. 1. ἀλλ' ὦ] δεσπότι. cf. h. Hom. I u. 165. XX 8. al. Theogn.
u. 341: ἀλλὰ Ζεῦ τέλεσον. u. 781: ἀλλὰ σὺ Φοῖβε ἴλαος . . φύλαττε.
Himer. orat. XVIII 5: ἀλλ' ὦ μουσικὴ Ἀπολλων. Menandr. (Rhet.
Gr. Sp III p. 445) l. 26: ἀλλ' ὦ Σμίνθιε καὶ Πύθιε. Procli h. I u. 33.
II 14. III 10. IV 13. V 2.

precandi uero uerba haec sunt usitatissima: αἰτοῦμαι h. Orph.
LXXXVII 11. ἴλαμαι h. Hom. XXI 5. λίτομαι h. Orph. I 9. V 6.
X 29. XXI 6. al. h. Hom. XVI 5. XIX 48. Sapphus carm. I 2. Procl.
h. VI 8, 11. VII 45. atque id imprimis cupiunt ut benigne descendant
numina, his fere locutionibus: βαῖνε γεγηθῶς h. Orph. VI 10. ἔλθοις . .
καλῶ γήθουσα προσώπῳ h. Orph. XVI 10. ἐλθὲ γεγηθούαις πρα-
πίδεσσι h. Orph. XLVII 6. cf. LV 16. LXXV 4. ἐλθὲ εὐάντητος
h. Orph. XXXVI 14. XLI 10. al. παρῆναι . . κεχαρηότι θυμῷ h. Orph.
I 10. XXXI 7. LI 17. h. Delph. Bull. XIX u. 39: εὐμενεῖς μόλετε.
Bull. XIX u. 11: ἴθι σωτήρ εὐφρων. Cr. p. 5 u. 45. χαρεῖς . . ἐφέ-
ποις. h. Hom. V 494: πρόφρονες . . ὀπάζειν. XXII 7: εὐμενὲς
ἦτορ ἔχων . . ἄρηγε. XXIV 4: ἐπέρχεο εὐμενεύουσα. XXIX 9: ἴλαος
ὦν ἐπάρηγε. XXX 18: πρόφρων . . ὀπαζε. Anacr. II 6: εὐμενὴς
ἔλθ' ἡμῖν. Sapph. c. I u. 13 sq. τὸ δ' ὦ μάκαιρα, μειδιάσαις ἄθα-
νάτῳ προσώπῳ, ἦρε'. Procl. h. VII 5: δέχνησο . . εὐφροني θυμῷ.
etiam illud haud raro inuenitur quod dei eorum admonentur quae

1) hanc exitus incipiendi formulam fuisse Eustathius adnotat ad
II. p. 239, 19: ἰστέον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἀλλ' ἀναξ . . ἀρχὴ τις ἐξοδίου κιθαρω-
δικοῦ τὸ ἀλλὰ ἀλλ' ἀναξ. ὡς ἱστορεῖ Αἴλιος Διόνυσος.

Hesych. ἀλλ' ἀναξ: ἐξόδιον κιθαρωδικοῦ.

Zenob. V 99: Σὺν δὲ θεοὶ μάκαρες. τοῦτο ἐπιλέγουσιν οἱ ραψωδοὶ ὡς
καὶ οἱ κιθαρωδοὶ. ἀλλ' ἀναξ μάλα χαῖρε.

iam antea bene fecerunt¹⁾; quorum memores nunc quoque ferant auxilium quod antea aliis in occasionibus contulerint. in hunc dicta sunt sensum h. Orph. II uerba u. 12 sq.: Ἄρτεμις Εἰλείθια καὶ ἡ Σεμνὴ Προθυραία, κλύθι μάκαιρα . . καὶ σῶζ' ὥσπερ ἔφυς αἰεὶ σῶτεραι προπάντων. cuius generis uersus conferantur Hom. II. X 278 sq. cum Vlixes Mineruam sic comprecetur: ἦ τέ μοι αἰεὶ ἐν παντέσσι πόνοισι παρίστας . . νῦν αὖτε μάλιστά με φίλαι Ἀθήνη.²⁾ ita Sappho deam ut antea ita nunc quoque benigna adsit dextraque, admonet c. I 5 sq.: αἶ ποτα κἀτέρωτα τὰς ἕμας αὐδῶς . . ἔκλυες . . (u. 25) ἔλθε μοι καὶ νῦν.

Nec uero in his tantum uerbis formulisque precandi illius carminum ultimae partis uersus uersantur, amplificantur etiam haud ita raro adiectis quibusdam, ex quibus ut sunt haec eadem precationum legitimarum propria, quanta sit affinitate coniuncta haec hymnorum pars cum precationibus Graecorum legitimis clare intellegi potest. repetuntur enim deorum epitheta non pauca, repetuntur sedes quibus inprimis illi fouent, repetuntur ea quae de illorum propaginibus siue parentibus siue filiis narrari solent, ut complectendo ita breuiter quaecumque prioribus carminis uersibus ad deorum laudes efferendas allata sunt tamquam ultimus capiatur impetus collectis omnibus copiis subsidiisque in oppugnandos deorum animos atque flectendos.

h. Orph. III 12 sq. νῦν δὲ μάκαιρ' ὦ Νύξ, πολυόλβιε, πᾶσι ποθεινὴ, εὐάντητε . . ἔλθοις. VI 10: ἀλλὰ, μάκαρ, πολύμητι, πολύσπορε βαῖνε IX 11: ἔλθε μάκαιρ' εὐφρων εὐάστερε. XI 21: ἀλλὰ μάκαρ, βακχευτά, φιλένθεε, βαῖνε. XVI 9: ἀλλὰ μάκαιρα θεὰ πολυώνυμε παμβασιλεία ἔλθοις. XXVII 11: ἔρχεο πρὸς τελετήν, ὦ πότνια, τυμπανοτερπές, πανδαμάτορ, Φρυγίης σῶτεραι, Κρόνου συνόμενε, Οὐρανόπαι, πρέσβειρα βιοθρέπτειρα, φίλοιστρε, ἔρχεο. XLIV 10: νῦν σέ, θεά, λίτομαι, κούρη Καδμηίς, ἄνασσα. XLV 7: ἔλθέ, μάκαρ σκιρτητά. XLVII 6: ἔλθέ, μάκαρ, βακχευτά. XLVIII 5: ἀλλὰ, μάκαρ, Φρυγίης μεδέων, βασιλεύτατε πάντων. LIII 8: ἀλλὰ, μάκαρ, χλοόκαρπε, κερασφόρε, κάρπιμε Βάκχε, βαῖν'. LXIV 12: ἀλλὰ, μάκαρ, πάντιμε, φερόλβιε, πᾶσι ποθεινέ. LXIX 12: ἀλλὰ, θεὰ Μοῖραι, ὄφιοπλόκαμοι, πυλύμορφοι. LXXXIII 6: κλύθι, μάκαρ, πολύολβε, θεῶν ἄγνισμα μέγιστον, τέρμα φίλον γαίης, ἀρχὴ πόλου, ὑγροκέλευθε, ἔλθοις. hym. Delph. Cr. p. 5 u. 41 sq. ἀλλ' ὦ Παρνασσοῦ γυάλων εὐδρόοισι Κασταλίας να[σ]μοῖς σὸν δέμας

1) cuius consuetudinis testimonium licet afferre lucidissimum Philochori fragm. 175 (F. H. G. Müller I) ap. Natal. Comit. I 9 p. 36: *erant autem cantilenae in sacris nihil aliud, quam commemorationes eorum beneficiorum, quae dii ipsi in homines benigni contulerant, cum uirium ipsorum deorum et clementiae et liberalitatis amplificatione, et cum precibus, ut benigni ac faciles precantibus accederent, ut ait Philochorus in lib. de sacrificiis.*

2) de locis Homericis cf. quae breuiter exponuntur a Naegelsbachio *Homerische Theologie* I p. 215.

ἔξαβρύνων ἠὲ ἰὲ Παιᾶν . . ἐφέποις. Cr. p. 90 II u. 1. ἀλλ' ὦ] δεσπότι Κρησίω[ν πρῶνων ἀγνά¹⁾] h. Hom. IV 292: χαίρε, θεᾶ, Κύπριοιο εὐκτμένης μεδέουσα. V 490 sqq. ἀλλ' ἄγ' Ἐλευσίνος . . δῆμον ἔχουσαι καὶ Πάρον . . Ἄντρῶνά τε . . πότνια, ἀγλαόδωρ², ὠρηφόρε, Διοῖ ἄνασσα, αὐτῆ, καὶ κούρη περικαλλῆς Περσεφόνηια, πρόφρωνες . . ὀπάζειν. VI 19 sq.: χαίρ' ἑλικοβλέφαρε, γλυκυμείλιχε· δός. XXX 17 sq.: χαίρε, θεῶν μήτηρ, ἄλοχ' Οὐρανοῦ ἀστερόεντος, πρόφρων . . ὀπαζε. XXXII 17 sq.: χαίρε, ἄνασσα, θεᾶ λευκώλενε, δια Σελήνη, πρόφρον, εὐπλόκαμος. huc referendum est quod in Elearum carmine in Dionysum haec bis repetuntur: ἄζιε ταῦρε, ἄζιε ταῦρε. hunc secutus morem Aelius Aristides orationis in Iouem hunc fecit finem (uol. II or. XLIII 29 sq.): Ζεὺς πάντων πατήρ[καὶ ποταμῶν] καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς . . οὗτος ἀπάντων εὐεργέτης καὶ δίκαιος νίκην διδοὺς Ἄγοραῖος κέκληται, ἐν δὲ μάχαις Τροπαῖος, ἐν δὲ νόσοις καὶ πᾶσιν καιροῖς βοηθῶν Σωτήρ, οὗτος Ἐλευθέριος, οὗτος Μειλίχιος — εἰκότως, ἅτε καὶ πατήρ — οὗτος Βασιλεὺς, Πολιεύς, Καταιβάτης, Ὑέτιος, Οὐράνιος, Κορυφαῖος . . quibus exemplis addere iuuat quae Menander composuit finiente oratione quam in Apollinem specimenis causa confecit (Rhet. Gr. Sp. III p. 445 l. 26 sq.): ἀλλ' ὦ Σμίνθιε καὶ Πύθιε . . ποίαις ἐὲν προσηγορίαις προσφθέγξομαι; οἱ μὲν ἐὲν λύκειον λέγουσιν, οἱ δὲ Δήλιον, οἱ δὲ Ἀσκραῖον, ἄλλοι δὲ Ἄκτιον, Λακεδαιμόνιοι δὲ Ἀμυκλαῖον, Ἀθηναῖοι πατρῶον, Βραγχιάτην Μιλήσιοι, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶσαν χώραν καὶ πᾶν ἔθνος διέπειν . . . . Μίθραν ἐὲν Πέρραι λέγουσιν, Ὠρον Αἰγύπτιοι . . Διόνυσον Θηβαῖοι, Δελφοὶ δὲ . . Ἀπόλλωνα καὶ Διόνυσον λέγοντες . . Χαλδαῖοι δὲ ἄστρων ἡγεμόνα λέγουσιν κ. τ. λ.

Ita quae mihi hoc priore capitulo expedienda proposueram expediui. his siquidem satis probe stabilita uidentur atque fixa, quasi fundamentis nisi iam altero capitulo ad cantica quaedam Sophoclis Aristophanis Euripidis pertractanda aggrediamur eaque singulorum singula, quibus in condendis hymnos sacros in Dionysum siue qui a sacerdotibus publicis recitabantur siue quibus sectarum quarundam priuatarum sodales utebantur imitando expressisse illi uidentur.

1) uerba quae secuntur καὶ ναέτας Δελφῶν ualde dubito rectene Crusius p. 88 iudicauerit ad Apollinem esse referenda comparato hymni Delphici Cr. p. 4 u. 2: ναίων Δελφίδ' ἀμφὶ πέτραν. nam quod ille quo haec coniectura confirmaretur apud Isyllum u. 2 αἰεῖσθε λαοί, Ζαθέας ἐνναέτα[ν] τὰςδ' Ἐπιδάουρου legendum esse dixit contra Wilamowitzii ἐνναέτα[1] (quod ad λαοὶ referas), assentiri nequeo. immo formulam illam legitimam esse ἐνναέται . . Ἐπιδάουρου ut Wilamowitzius ex C. I G. 1167 intellexit (cf. *Phil. Unters.* IX p. 14) ita ex hymni Delphici in *Bull.* uol. XVIII editi u. 38 clare perspicitur: καὶ ναέτας Δελφῶν τ[η]μελεῖθ' ἅμα τέκνοις κυμ[β]ίοις. quae uerba si cum uersu illo fragmenti Delphici unde progressi sumus comparantur, nescio an quid profici possit de contextu illo recte intelligendo restituendoque.

Caput II.

In Sophoclis *Antigona* quae inscribitur fabula iam eo peruentum est ut Creontem uerbis Tiresiae perterritum paeniteret ita crudeliter in *Antigonam* saeuisse. itaque seruos mittit, ipse properat ne quod fieri iussit peragatur. senes autem Thebani permixtis animis ancipiti spe et metu qui remanserunt Dionysum comprecantur Thebarum deum ipse ut auxilio ueniat suosque seruet (u. 1115 sqq.).

Perquirentibus autem his in uersibus componendis quantum Sophocles hymnorum sacrorum linguam sollemnem reddiderit eorumque obseruauerit componendi rationem atque consuetudines, quoniam in Dionyso celebrando uersatur, ex iis quae priore capite ad illustranda hymnorum sacrorum propria collegimus illa quidem quae ex hymnis in Dionysum confectis petita sunt uel maxime ut comparentur adhibenda esse ipsae res docent. sed etiam ea quae saeculi licet III p. Chr. n. Menander rhetor de hymno in Apollinem Smyntheum conscribendo tradidit praecepta non nihil praebent utilitatis ad eas in quibus elaboramus quaestiones pertractandas: eandem enim rem agit quam hoc carmine Sophocles: Smynthae ut ille orationem in Apollinem Smyntheum scribendam sibi proposuit ita hic senes Thebanos inducit Thebanorum deum celebrantes Dionysum.

Sed ut ordine ac uia procedat haec disputatio, primum quidem de carminis totius compositione deinde de sententiarum ipsarum et genere et structura tum de uerborum electione denique quibus opinionibus de Dionyso doctrinisque poeta usus qualem acceperit deum disserendum erit.

Atque ut inde ordiar quod primum perquirendum proposui, si de carminis compositione uidemus, ipsis iis uerbis quibus carmen incipitur illud hymnorum sacrorum proprium comprobari inuenimus quod cum ipse deus inuocetur, quam plurima congeruntur epitheta cognomenta alia quibus qualis ille sit quantaque potestate describitur.

nam quod πολυώνυμος Dionysus uocatur, hoc ad sollemnis dicendi generis usum et morem diligenter recteque a Sophocle obseruatum reuocandum esse illustrare licet exemplis his ex pag. 221 sqq. huc repetendis.

h. Hom. XXVI u. 1: κισσοκόμην Διόνυσον ἐρίβρομον. Pind. fr. 45 u. 11 sq. τὸν κισσοθαλέα Θεόν, Βρόμιον ὄντ' Ἐριβόαν τε βροτοὶ καλέομεν. hym. Delph. Bull. XIX 1 sqq. ἀνα Δ]ιθύραμβε Βάκχ' ε[ὔ]τε θυρη]ρεε βραϊτά, Βρόμιε. Arrian. anab. V 2, 6 Macedones narrat celebrasse ἐφρυνοῦντας τὸν Διόνυσον καὶ τὰς ἐπιωνυμίας τοῦ θεοῦ ἀνακαλοῦντας. Ouid. metam IV u. 11 sqq. *Bacchumque uocant Bromiumque Lyaeumque Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem, additur his Nyseus indetonsusque Thyoneus et cum Lyaeo genialis consitor uuae Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euen et quae praeterea per Graias plurima gentes nomina, Liber, habes.*

h. Orph. XXX u. 1—5:

κικλήσκω Διόνυσον ἐρίβρομον, εὐακτήρα,
πρωτόγονον, διφυῆ, τρίγονον, Βακχείον ἄνακτα,
ἄγριον, ἄρρητον, κρύφιον, δικέρωτα, δίμορφον,
κισσόβρουον, ταυρωπόν, ἀρήιον, εὖιον, ἄγνόν,
ὠμάδιον, τριετῆ, βοτρρηφόρον, ἐρνεσίπεπλον.

cf. praeterea h. Orph. XLV u. 1—2. XLVI u. 1—2. L u. 1—9. LII u. 1—12. LIII u. 1. *luculentissimum autem specimen uersus sunt anonymi hymni in Dionysum (= Orph. ed. Abel p. 284) uiginti sex nihil continentes nisi epitheta secundum litterarum ordinem disposita. quibus adiungere licet quae eodem amplificandi studio permotus rhetor ille in exordio orationis in Apollinem Smyntheum conficiendae posuit haec: ὦ Σμίνθιε Ἄπολλον, τίνα σέ χρή προσειπεῖν; πότερον ἥλιον . . ἢ νοῦν . . . ἢ πότερον . . δημιουργόν ἢ πότερον . . δύναμιν . . ;*

Ac uerba Καδμείας νύμφας ἄγαλμα καὶ Διὸς βαρυβρεμέτα γένος quibus quo genere deus natus sit explicatur quod illud proxime secuntur epithetum πολυώνυμος, hoc loco collocata esse obseruanter reseruata communi hymnorum consuetudine quam pag. 226 sq. illustrauimus quis est qui non uideat?

quam comprobat rhetor ille cum cognominibus enumeratis sic pergat (Rhet. Gr. Sp. III p. 438 l. 29): εἶτα ἐρεῖς κεφάλαιον μετὰ τὸν ὕμνον δεύτερον, τὸ γένος. cf. hym. Homer. VII u. 1: Ἄμφι Διόνυσον Σεμέλης ἐρικυδέος υἱόν. XXVI u. 1 sq.: κισσοκόμην Διόνυσον . . Ζηνὸς καὶ Σεμέλης . . ἀγλαὸν υἱόν. h. Hom. XXXIV 1—5. h. Delph. Bull. XIX u. 6 sq.: [δ]ν Θήβαις πῶτ' ἐν εὐίαις Ζη[ν]ι γείνατο] καλλίπαις Θυῶνα. h. Orph. XXX u. 6 sq. Διὸς καὶ Φερσεφονείης ἀρρήτοις λέκτροις τεκνωθεῖς. h. Orph. L u. 1. κλύθι, μάκαρ, Διὸς υἱ', ἐπιλήνιε. Ael. Arist. or. XLI 3 in Dionysum: Ζεὺς Σεμέλη συγγίγνεται κ. τ. λ.

Versibus qui secuntur loca enumerantur in quibus inprimis Dionysus colendus haberi dicitur. nominantur autem Italia Eleusis Thebae Parnassus mons Nysa Thebae.¹⁾ hanc quoque esse hymnorum consuetudinem exemplis pag. 227 sqq. collectis statuimus. quem morem ea ratione secutus est Sophocles quam primariam esse atque genuinam pag. 230 expositum est. namque in eum sensum sedes hic nominantur ut quam maxima illustretur Dionysi potestas eiusque laudes luculentissime appareant.

nec uero praetermisit poeta quin quanto maiore studio et amore quam alias deus Thebas urbem coleret atque adiret, senes Thebanos his uerbis faceret gloriantes: τὰν ἐκ πασᾶν τιμᾶς ὑπερτάταν πόλεων.

quod idem studet efficere rhetor cum quoniam nonnullorum fecit locorum mentionem, haec sequantur uerba (Rhet. Gr. Sp. III p. 439 l. 25 sq.): μετὰ ταῦτα ἐρεῖς ἐγκώμιον τῆς χώρας ὅτι εἰκότως δὲ τὴν ἡμετέραν χώραν ἠγάπησεν ὁ θεός. in eandem sententiam Sironis illa uerba intellegenda sunt: ἐξόχως . . ἄρχων σὲ τιμαῖσι γεραίρει.

1) qua in serie ne id neglegas quod binis locis enumeratis finem singularum stropharum faciunt Thebae. Thebis enim res agitur, senes Thebani hymnum cantant.

Consumuntur ita strophæ et antistrophæ, hæc quidem non tota. reliquis autem uersibus preces emittuntur. neque desunt in hac carminis ultima parte ea propria in quibus hymnorum uersus ultimos saepissime uersari pag. 235 sq. uidimus. in his primum posuerim illud quod epitheta congeruntur, inter quæ ne illud negligas quo dei genus exprimitur: χοράγ' . . ἐπίσκοπε . . παῖ Διὸς γένεθλον.¹⁾

sic in mulierum Elearum illo carmine ἄξιε ταῦρε, ἄξιε ταῦρε repetitur. h. Orph. XLV 7. ἐλθέ, μάκαρ, κριπτητά. XLVII 6: ἐλθέ, μάκαρ, βακχευτά. sic etiam rhetoris illius oratio in Apollinem Smyntheum iisdem fere epithetis quæ initio p. 438 l. 11 sq. deo tribuuntur p. 445 l. 26 sqq. repetitis finitur precibus.

Deinde ne uerba quidem καὶ νῦν . . . μολεῖν ab hymnorum dicendi usu aliena esse atque remota iudices, formulam quandam iis reddi sollemnem ex iis elucet quæ p. 234 sq. conscripsi de more illo precantium quibus magis ualere preces uidebantur si deos eorum admonebant beneficiorum quibus prioribus datis occasionibus beneuolentiam demonstrassent.

Ac τόπον quendam esse in hymnis sacris quo deorum potestas honoresque ita illustrentur ut describatur, deus siue cum nascatur siue cum uenerantium precibus commotus benigne appropinquet, omnem mundam pauore quodam perfundi uenerabili, maria atque terras summo gaudio affectas saltare turbari moueri pag. 231 sqq. uidimus.

hinc et Naekius *ind. lect. Bonn.* aest. 1822 et Lobeckius Aglaophami p. 218 sq. repetendam esse docuerunt rationem uerborum ἰὼ πῦρ πνειόντων χοράγ' ἄτρων. quibus quanta laetitia ipsæ stellæ aduentu Dionysi afficiantur ita exprimi censent ut saltare illæ dicantur cum choro bacchico deo ipso duce.²⁾

1) ὦναξ si quis suspicatur his epithetis addendum esse, hanc Bergkii coniecturam non comprobo, quamquam omnes fere in contextum recipiendam eam esse iudicasse uidentur. (sed cf. Maurerum *Die Cantica der Antigona.* Progr. Worms 1892 p. 20 qui Νάξιε scribendum et ἅ πάνδαμος πόλις proposuit). sed ne opus est quidem ut codd. lectionem Ναξίαις ἅμα περιπόλοις mutemus. nam quod metri rationibus eam refutari dicunt, iam Wexius a. 1829 recte mihi iudicasse uidetur transpositis uerbis πόλις πάνδαμος omnes tolli difficultates, quem mirum quantum neglexerunt qui post eum hanc fabulam edendam curauerunt. hæc autem explicandi causa addidit: *Haud scio an a librariis propterea transposita sint, quia alias constans est dictio πάνδημος πόλις cf. supra u. 7.*

2) refutanda est enim quam scholiasta et Eustathius ad II. V p. 514, 45 proferunt sententia κατὰ τινα μυτικὸν λόγον (Λήρον Eust.) illa uerba intellegenda esse. quamquam Boeckhii quidem alii cum his facere maluerunt quam illam Naekii Lobeckiique interpretationem accipere; sed quænam esset illa doctrina mystica uel potius qualem illi quidem ueteres interpretes intellexisse uiderentur aut quid sentirent, ne uno quidem uocabulo explicuerunt. attamen uix dubitari potest quin de tali fere illi cogitauerint sententia qua Orphicos usos esse Macrobius testatur sat. I 18, 12 (= fr. Orph. 167 Abel): *Orpheus quoque Solem uolens intellegi ait inter cetera: . . . (u. 3) δὲν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον . . . (u. 6) . . . Διώνυκος δ' ἐπεκλήθη* et Eleos ex Etym. m. cog-

quo cum uerborum sensu ex iis quae p. 232 sqq. conguessimus haec inprimis comparentur uelim quae h. Delph. Bull. XIX u. 8 sq. de Dionysio nascendo dicuntur: πάντες δ' [ἀκτέρες ἀγχι]όρευαν πάντες δὲ βροτοὶ χ[άρησαν καὶς Β]άγχιε γένναις. et u. 14 sqq. de deo urbes suas ingrediente: ἦν, τότε βακχίαζε μὲν χθῶ[ν μεγαλῶ-
 νυμός] τε Κάδμου Μινυᾶν τε κόλπ[ος Αὔγε]ιά τε καλλίκαρπος· εὐοὶ ᾧ ἰὲ Β[άκχ] ᾧ ἰὲ] Παιάν. πάσα δ' ὕμνοβρύχης χόρευε[ν Δελφῶ]ν ἱερὰ μάκαιρα χώρα. αὐτὸς δ' ἄστε[ῖ] σὺν δ]έμας φαίνων κ. τ. λ. Pind. fr. 75 u. 18 sq.: τότε βάλλεται ἐπ' ἀμβρόταν χθόν' ἔραται, ἴων βόφαι, ῥόδα τε κόμαισι μίγνυται ἀχει τ' ὄμφαι μελέων σὺν αὐλοῖς κ. τ. λ. Himer. orat. XIII 7: ὅτε καὶ τὴν γῆν λόγος οἶον αἰσθανομένην τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, ρεῖν μὲν μέλι καὶ γάλα καὶ ποταμούς τινὰς αὐτοῦ τοῦ νέκταρος κ. τ. λ. Nonn. Dionys. XLIV 6 sqq. καὶ κρήνη κελάδησεν . . . Ἄσωπος δ' ἐχόρευε πυρίπνοα χεύματα κύρων καὶ προχοὰς ἐλέλιξε. σὺν Ἰσμηνῶ δὲ τοκῆι κύκλαδας αἰθύσσοσα ῥοὰς ὠρχήσατο Δίρκη. XLVII 3 sqq. Ἰλισσὸς δ' ἐλέλιζε περὶ πτόλιν ἔμπνοον ὕδωρ κυδαίωνων Διόνυσον. ὁμοζήλῳ δὲ χορείῃ Εὐϊον ἐκρούοντο μέλος Κηφισίδες ὄχθαι. atque alio quoque loco Sophocles de eadem re cogitasse uidetur: Antig. u. 153 ὁ Θήβας ἐλελίχθων Dionysus uocatur.

In eligendis igitur iis quae huic carmini insereret et in disponendis Sophoclem uel maxime hymnorum sacrorum similitudinem imitando respexisse satis mihi uidetur expositum esse; sed etiam in eligendis uerbis eum ex linguae sollemnis copia hausisse uocesque adhibuisse sacras et quae consuetudine sacrali constitutae essent nunc iam disserendum uidetur.

Sic πολυώνυμος in hymno quoque Orphico XLII 2 epithetum est Dionysi, praeterea XLV 2, L 2, LII 1. ex iis autem est cognominibus quae saepissime occurrunt fere omnibus tributa deis. h. Orph. X 13 Physis Χαρίτων πολυώνυμε πείθω dicitur. XI 10 Pan πολυώνυμε δαίμον uocatur. XVI 9 Iuno. XXXVI 1 Diana. LIX 2 Parcae. al. hym. mag. III (Orph. Abel p. 290) u. 23: ᾧ Ἐκάτη πολυώνυμε h. mag. V u. 31 Luna πολυώνυμε appellatur. cf. hym. Hom. V 18: (Πολυδέγμων) . . Κρόνου πολυώνυμος υἱός, repetitur u. 32.

Semela autem Καδμεία νύμφα dicitur. similiter in h. Orph. XLIV 1 κούρην Καδμηίδα bubuleus uocat. animaduertas similem locutionem in h. Delph. Cr. p. 4 u. 5: Κοίου κόρας (adiecto nomine Λατοῦς) filius Apollo celebratur, in h. Orph. LVII 4: Παφίης κούρης (nomine addito Ἀφροδίτης) Mercurius filius est.

Semelae uero filium esse deum uerbo ἄγραμμα exprimitur. de hoc uocis usu qui hymnorum sacrorum proprius esse uidetur cf. h. Delph.

noscitur: Διόνυσος . . . . παρὰ γὰρ Ἡλείοις ὁ αὐτὸς τῷ ἡλίῳ νομίζεται. inde commoti de Sole illa uerba intellegentes quod Dionysum siderum ducem nominatum esse censebant, cui mirum? hoc fere modo illa scholiastae et Eustathii uerba recte intellegi mihi uidentur satisque explicita. at in Sophocle poeta quinti a. Chr. n. saeculi nihil ea ualere uix opus est ut moneam. namque tales doctrinas quibus complures dei in unum confunderentur posteriorum demum fuisse temporum Graecorum nemo nescit.

Cr. p. 4 u. 6: Κοίου τε κόρασ Λατοῦσ σεμνὸν ἄγαλμα καὶ Διόσ. fere eadem uerba in Culice quod uocatur carmen latine leguntur u. 11: *Latonae magnique Iouis decus.* eadem uox in h. Orph. IX occurrit u. 9: νυκτὸσ ἄγαλμα de Luna. cf. Horat. e. s. u. 2: *lucidum caeli decus.* apud Himerium in paraphrasi Sapphus carminis¹⁾ legitur orat. I 20: Νύμφα Παφίης ἄγαλμα κάλλιτον.

Regnare deum in Italia in ualle Eleusinia Thebis ut exprimeret, poeta uerbis ἀμφέπειν μέδειν ναίειν usus est. ex iis sunt quae frequentissime de deorum cura ac regno dicuntur. ἀμφέπειν: scol. 3 (Bggk.⁴): Ἔλυμπιαν αἰείδω Δήμητρα . . . χαίρετον, εὐ δὲ τάνδ' ἀμφέπετον πόλιν, cf. etiam Apollon. Argonaut. I 571 Ἄρτεμιν ἧ κείνας σκοπιὰσ ἀλόσ ἀμφιέπεσκεν. eodem modo διέπειν et ἐφέπειν usurpantur. h. Delph. Cr. p. 5 u. 47: κύζων ἐφέποισ ἡμάσ quocum Deubnerus *De incubat.* p. 53 collocauit Eur. Iph. Taur. 1247: ἀμφεπεμαντείον χθόνιον. in hymno Orph. XXXII Dieterichius *de h. Orph.* p. 27, 3 restituit u. 4: ἧ διέπεισ ὄχθων ὑψηχέασ ἀκρωρείασ. licet comparare Pseud. Aristotel. de mundo 6 p. 399 A 18: ἐπὶ τοῦ τὸ κύμπαν διέποντοσ θεοῦ.

μέδειν uerbi inprimis participium inuenitur. cf. Il. II 222. XVI 234 al. hym. Hom. III 2. IV 292. X 4. XVIII 2. Alc. fr. 5. Melanipp. 6. Pind. fr. 95. 1. Callim h. IV 5. h. Orph. X 14. XLVIII 5. LXXIV 3. sed adnotandum uidetur his locis genetiuum locorum nominum positum esse. quem uerbi usum Sophocles cum hoc loco neglegeret — legitur ὄσ μέδεισ . . . ἐν κόλποισ — in fr. 342 N² ser-uauit u. 2: ἧ γλαυκάσ μέδεισ εὐανέμου λίμνασ.

ναίειν de dis loca quaedam tenentibus dicitur Il. II 412. XVI 233 al. Hesiod. op. 8. Theogn. 757. Castorion. 2. h. Delph. Bull. XVIII 1. h. Delph. Cr. p. 4 u. 2. p. 34 u. 11. h. Orph. XIII 8. XVII 3. XL 6. LXXV 2.

uerba Βακχεῦ Βακχῶν scholiasta nescio an recte ita coniunxerit ut μητρόπολιν τὴν πόλιν τῆσ μητρόσ σου esse explicaret. cf. etiam Eustathii uerba ad Od. A p. 1391: οὕτω τις ἔφη τὰσ Θήβασ Διονύσου μητρόπολιν, ἧγουν πόλιν τῆσ ἐκείνου μητρόσ Σεμέλησ. namque in Isylli quoque hymno haec uox in eundem intellegenda est sensum proprium u. 23: χαίρεν Ἀσκληπιέ τὰν καν Ἐπίδαυρον ματρόπολιν αὖζων. cf. Wilamowitzium *Philol. Unters.* IX p. 17. Bau-nackium *Studien* I p. 158.

uerbum εὐάζειν de choris bacchicis usitatum esse scholiastam ipsum non fugit. cf. eius uerba: εὐάζόντων. ὑμνούντων μετὰ εὐφημίας εὐοῖ λεγόντων ὄσ ἔστιν ὕμνοσ Διονύσου. Diodor. IV 3: Διὸ καὶ παρὰ πολλαῖσ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων . . . ταῖσ παρθένοισ νόμιμον εἶναι θυρσοφορεῖν καὶ συνενθουσιάζειν εὐαζούσασ καὶ τιμώσασ τὸν θεόν. Hesych. εὐάζει. θρηνεῖ καλῶσ. ὑμνεῖ . . . cf. h. Orph. XL 15. XLV 4. LIII 7. LIV 11. ἐπευάζουσα ἄνακτα LXXIX 9.

1) cf. Teuberum *Quest. Himer.* p. 17.

cum toto autem sensu uerborum ἀμβρότων ἐπέων εὐαζόντων ἐπισκοποῦντ' ἀγυιάς perbene conferuntur h. Delph. Bull. XIX u. 145 sqq.: ἐν δ' ἀγυι]αῖς ἅμα κὺν[χόροι]ν κ[ικλησκέτε] κικσ[οχ]αίταις ε[ὑοῖ ὦ ἰ]δὸ Βάκχ' ὦ ἰὲ [Παιάν].

Maenadum ταμίασ Dionysus carmine finiente inuocatur. quae uox deis imprimis tribuitur. h. mag. II 2. 12 (= Orph. ed. Abel p. 288) Apollini. Soli Procl. h. I 2. Ioui Ael. Arist. orat. XLIII 29. Orco: Greg. Naz. (Christ. pat. 1926). Christo Synes. h. IX finiente.

de inuocandi uerbo μολεῖν cf. p. 221.

Vt his uocibus formulisque carmini illatis Sophocles uel optime hymnorum sacrorum sermonis colorem reddidit ita eorum dicendi rationes obseruantissime secutus est in sententiis condendis uerbisque inter se coniungendis colligendisque.

Ac primum monendum est quod in toto carmine ne uni quidem nomini apponitur articulus. quod proprium esse etiam sermonis hymnorum Delphicorum Crusius l. l. p. 20.¹⁾ 41, 51 constituit. quod comprobatur hymno Delphico Bull. XIX CIL uersibus nullum continente articulum.

Deinde sententia relatiua ὅς . . ἀμφέπεις . . μέδεις . . ναίων animaduertenda uidetur. est enim hymnorum sermonis proprium epithetis enumeratis sententiam sequi relatiuam qua sedes quas deus teneat uel ex quibus natus sit parentibus uel alia quaedam referantur.

hym. Delph. Cr. p. 33 u. 2 ὅς . . προφαίνεις. p. 34 u. 2 αἰ . . λάχετε p. 34 u. 5 ὅς . . ἐπινίσεται p. 71 u. 4 αἰ . . κατελάχετε p. 71 u. 6. ὄν . . ἔτικτε. p. 83 fr. 8 u. 2. Ἀπόλλωνα . . ὅς . . h. Delph. Bull. XVIII 4. Πιερίδες αἰ . . ναίειθ' u. 6. Φοῖβον ὄν . . ἔτικτε u. 22. ἀλλ' ὅς . . ἔχεις. Bull. XIX u. 6. δ]ν . . Ζη[νὶ γείνατο. in hymnis Orphicis tales sententiae saepissime leguntur. cf. Dieterichium in mus. Rhen. uol. XLVIII p. 283. h. Orph. II 6. XXVII 5. XXIX 3. XXXVI 10: ὅς (ἦ) . . . κατέχεις. ὅς (ἦ) . . ναίεις h. XVII 3. XL 6. LVI 10. LXXV 2. ἦ . . διέπεις h. XXVII 4. ὅς . . χαίρεις XXVIII 5. al. duae autem sententiae relatiuae leguntur h. XII 7. 11. XIV 2. 6. XVII 3. 7. XXVIII 5. 7. XXIX 3. 7. LVII 2. 5. LXXVIII 4. 7. LXXIX 3. 6. LXXXIII 3. 4. tres h. XIII 2. 4. 8. LXVI 2. 3. 6. quinque uero h. VIII 4. 6. 8. 11. 12. Hom. II. I 37 = 451 κλύθι μευ ἀργυρότοξ' ὅς Χρῦσιν ἀμφιβέβηκας. hym. Hom. I 178 ὄν . . τέκε VI 2 ἦ . . Κύπρου κρήδεμνα λέλογγεν. cf. praeterea XII 1. XIV 3. XXII 3: (Ἀμφὶ Ποσειδάωνα . . . ἄρχου' αἰεῖδεν) . . . ὅς θ' Ἐλικῶνα

1) Syntaktisch bemerkenswert ist die Thatsache, dass Aristonoo den Artikel nahezu vollständig vermieden hat; . . . . Das ist bekanntlich eine Eigentümlichkeit der höheren Lyrik . . . quam rem comprobauit ipse Telestis fragmentis. neque repugnant Theognidis uersus 1—18 Apollini Dianae Musis dedicati. in paeane a Ziebarthio (in comment. Philol. Monac. p. 1 sqq.) edito et 24 uersibus constituto unus tantum legitur articulus u. 4 Κορωνίδι τᾶ Φλεγυεία. in tribus illis Mesomedis hymnis unus tantum positus est articulus h. VIII u. 19: ἄ τὰν μεγαλοορίαν βροτῶν νεμεσῶσα φέρεις.

καὶ εὐρείας ἔχει Αἰγιάς. XXIV 1 Ἐστὴ ἦτε . . ἀμφιπολεύεις. Anan. 1 Ἄπολλον ὄς . . ἔχεις. Theogn. 11 Ἄρτεμι . . ἦν Ἀγαμέμνων εἶσαθ'. 15 Μοῦσαι καὶ Χάριτες . . αἶ . . ἀείατ'. Alc. fr. 5. 1 Κυλλάνας ὁ μέδεις. Alcaei fr. 9, 3 ἄ . . ἀμφιβαίνεις. 5, 2. τὸν . . Μαῖα γέννατο. cuius uerba exprimentis Horatii cf. earm. I 10, 2 qui . . formasti. Anaer. I 4 ἦ . . ἑκατορῶς II 1. ὠναξ ᾧ . . Ἔρωσ καὶ Νύμφαι . . κυπαίζουσιν. sic apud Catullum in hymno in Dianam condito XXXIV u. 7 legitur: *quam . . deposiuit*. Lucret. I 3: *quae . . quae . . concelebras*. Apul. metam. XI 2: *Ceres quae . . Eleusiniam glebam percolis, Venus quae . . sociasti . . , Phoebi soror quae . . educasti*. Procl. h. II 2 ἦς ἄπο . . ἀνεβλόστησαν. h. IV 2 sq., V 2, VII 9.

Illud quoque notandum quod duo tribuuntur uerba finita uni pronomini ὄς . . ἀμφέπεις . . μέδεις δὲ, apponitur participium ναίων. cf. Hom. II. I 37 ὄς . . ἀμφιβέβηκας . . ἀνάσσεις. Od. II 264 ὄ . . ἦλυθεσ . . καὶ κέλευσας. Horat. e. s. 9 sq.: *Alme Sol . . qui promiss . . nasceris . .* h. Orph. XLI 3 ἦ κατέπαυσας . . ἦλθές τε. de participiis autem in hymno Homero VII cf. Crusium in Philolog. XLVIII p. 198. cf. Sapph. I 5 sqq. in sententia secundaria: αἶ ποτα . . αἴοισα . . ἔκλυες . . λίποισα . . ἦλθεσ ἄρμ' ὑπαζεύξαισα. de participiis in hymnis Delphicis redundantibus cf. Crusium *Die delph. Hymn.* p. 21 sq., adnot. 31 et 39. Mesomed. h. II 8 ὄς . . διώκεις . . ἀγαλλόμενος . . ἀμπλέκων . . ἐλίττων. h. Orph. XLVI 4 sq. 2 u(erba) II 6 sq. 5 u. 1 p(articipium). VI 6 sq. 1 u. 2 p. XVII 2 sq. 1 u. 3 p. LXII 3 sq. 1 u. 3 p. XXXIV 17 sq. 1 u. 5 p. al. cf. Apul. metam XI 2: *Proserpina . . comprimens . . cohibens . . inerrans . . propitiaris . . conlustrans . . nutriens . . dispensans*.

Inuocationis formulam μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ liturgicam esse ex earmine illo mulierum Eleaearum intellegitur cum uocent: ἐλθεῖν βοέῳ ποδί. cf. Wenigerum *Koll. d. 16 Fr.* p. 8, Usenerum *Griech. Versbau* p. 80. neque iste infinitiuus imperatiui loco neglegendus est. simili modo in h. Hom. V inuenitur u. 494: πρόφρονες . . ὀπάζειν. Anacreon. II 8: ἐπακούειν. Isylli hym. u. 23: χαίρεν Ἀσκληπιέ τὰν πάντων Ἐπίδαυρον ματρόπολιν αὔξων, quod Wilamowitzius non recte mihi uideatur mutasse in χαίρε Ἀσκληπιέ.

Quibus peractis restat ut de Sophocle Dionysi numinis interprete uideamus. Senes Thebanos facit implorantes Thebanorum deum Dionysum. itaque fabulam adhibuit eam quae de Dionyso Semelae Thebanae filio peruulgata erat. nec uero deest mythi illius res quaedam singularis. fulmine enim Iouem matrem Dionysi percussisse Iouis epitheto ὑψιβρεμέτης Semelaeque κεραυνία (u. 1139) exprimitur. similiter in hym. Hom. XXXIV u. 4 κυσαμένην Σεμέλην τεκέειν Διὶ τερπικεραύνῳ Iouis epitheto eadem res tangitur. cf. hym. anon. (Abel p. 284) u. 1: μέλπωμεν βασιλῆα φιλεύιον εἶραφιῶτην quo epitheto de Dionyso Iouis femori insuto cogitari potest. sic explicatur apud Nonn. Dion. IX 23. Etym. magn. p. 302. 52.

Sed eodem puto consilio commotus quo hymni Delphici (in *Bull.*

uol. XIX) poeta studuit ut quam plurimas adhiberet fabulas de Dionyso ita ut in unum confunderet Dionysum Semeleium et Iacchum deum mysticum¹⁾, hoc carmine Sophocles Dionysum Iacchum uocat eumque Eleusine²⁾ regnantem fecit. quod idem apud multos alios inuenitur auctores. cf. Lobeckium Agl. p. 821 adn. e, Welckerum *Griech. Götterl.* II p. 543 adn. 72, Maasium *Orpheus* p. 162 adn. 130.

Tum de uerbis *μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ* quid uelint uidentum est. credebant enim homines antiqui orgiis bacchicis uim quandam inesse salubrem. cf. Seruium ad Verg. Georg. II 389: *dicunt sacra Liberi ad purgationem animae pertinere.*

de qua re adeas Lobeckium Agl. p. 342, Rohdeum Ps.² II p. 51 sq. huc referendum est epithetum Dionysi *ιατρός*. hac igitur sententia senes Dionysum uocant ut urbi et regi graui morbo afflicto *καθαρσίῳ ποδὶ* auxilio ueniat, furorem sanet. ita apud Ael. Aristid. orat. XLI 7 legitur: *καὶ οὐδὲν ἄρα οὕτως βεβαίως δεδήχεται οὐ νόσω οὐκ ὄργῃ . . . ὁ μὴ οἶον τ' ἔσται λῦσαι τῷ Διονύσῳ.* simile quid fortasse uerbis hymni Delphici Bull. XIX 35 sqq. expressum fuit: *βροτοῖς πόνων ὦιξ[ας δ' ὄρ[μον [ἄλυπον] ἰὲ Παιὰν κ. τ. λ.* et u. 40 [*Παννουχίαν*] *δὲ καὶ χοροῖς* desunt cetera, sed hunc coniciam fuisse sensum: sacra illa saltus bacchicos esse quibus deus homines laboribus molestiisque liberaret.

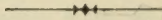
---

1) cf. Rohdeum *Psyche*² p. 284 adnot. 2.

2) accedit quod in uerbis *μέδεις . . ἐν κόλποις Ἐλευσινίας Λητοῦς* deae nomine proprio apposito efficitur ut ritus quidam de initiandis mystis in memoriam uocentur. cf. Dieterichium *de hym. Orph.* p. 38 sqq. adnot. 4.

Quae restant de Aristoph. ran. u. 325 sqq. et de Euripid. Bacch. u. 64 sqq. et capitulum III una cum his schedulis edentur in supplemento XXVI annalium philologorum.

V I T A

CONRADUS FRIDERICUS ADAMI natus sum a. d. III Non. Sextil. a. h. s. LXXVII in uico Damm qui uocatur prope Aschaffenburg sito patre JOANNE matre CHRISTINA e gente HEDDERICH. fidem profiteor evangelicam. litterarum rudimentis imbutus gymnasium Vormatiense frequentavi inde ab anno h. s. LXXXVII usque ad a. h. s. XCVI. hinc maturitatis testimonium adeptus Gissam me contuli ut studiis philologicis incumberem.

Proseminarii magistris usus sum DIETERICHIO, GUNDERMANNO, SCHWARTZIO; seminarii exercitationibus DIETERICHII et GUNDERMANNI auspiciis interfui per quattuor semestria, per totidem seminarii romanensis BEHRENSIO, per duo philosophici SIEBECKIO moderante.

Docuerunt me: BARTHOLOMAE, BEHAGHEL, BEHRENS, v. BRADKE †, A. DIETERICH, GROOS, GUNDERMANN, HÖHLBAUM, MESSER, ONCKEN, PICHLER, SAUER, SCHILLER, SCHWARTZ, SIEBECK, SOMMER, STRACK, WETZ.

His uiris doctissimis maximas ago gratias omnibus; BEHRENSIO et GUNDERMANNO et DIETERICHIO a quo impulsus semperque consilio adiutus hanc composui disputatiunculam quantum debeam dicere non possum. neque fieri potest quin hoc loco pio gratoque animo WECKERLINGII meminerim praeceptoris quondam benignissimi nunc amici et studiorum meorum fautoris humanissimi.
